

η γνώση ταξιδεύει... ελληνικά

Ταξίδι, Γλώσσα, Πολιτισμός

Το περιοδικό των Ελληνομαθών

Φεβρουάριος 2017 - Αρ. Τεύχους 08 - Τιμή : 10,00 ευρώ / 13,00 CHF

Η δική μου Ελλάδα Πάντα επιστρέφω

*Μαρία Λαμπαδαρίδου Πόθου
Κώστας Γαβράς
Θοδωρής Καλλιφατίδης
Νίκος Ψιλάκης
Prof. Dusan Sidjanski
Dr. Michaela Prinzinger
Michel Volkovitch*

Ελευθερία Αρβανιτάκη

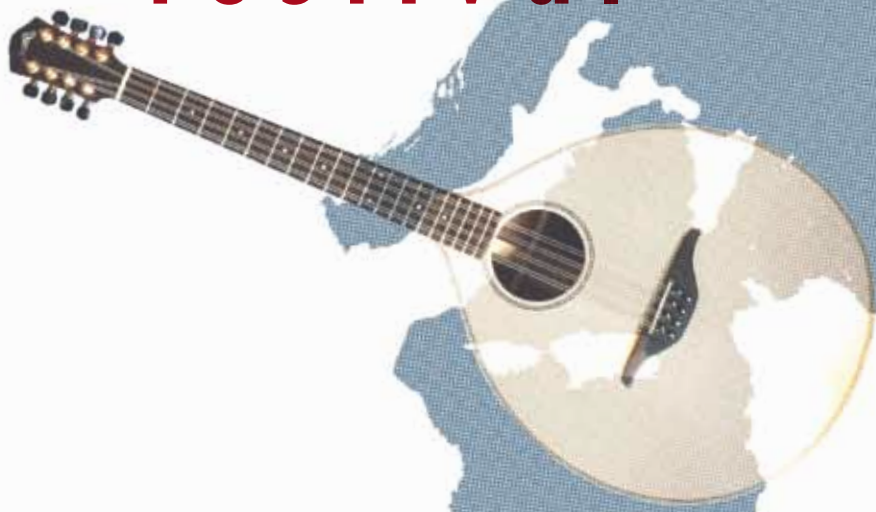
Φωτογραφία: Εσαγγελία Θωμάκου

mediterranean music festival
www.mmfestival.ch

Graphik: Daphne Kokkiri

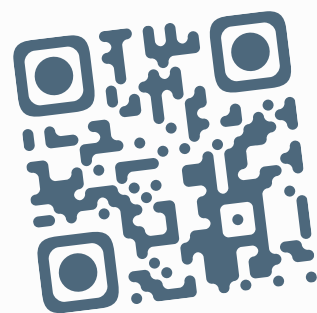
4. mediterranean music festival

GR GR/IT/ES ES SY GR CY
antama trio levante vigüela ziad rajab manolis pappos monsieur doumani

ZÜRICH & BERN 28.2. – 5.3.2017

infos und tickets unter mmfestival.org

Mit Unterstützung von

Dia.logos
Hellastreunde
Griechische Gemeinde Bern

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΗΣ ΥΠΕΥΘΥΝΗΣ

Φίλες και φίλοι της Ελληνικής Γλώσσας,

Η δική μου Ελλάδα: πάντα επιστρέφω, είναι το θέμα του τεύχους που κρατάτε στα χέρια σας. Το θέμα προέκυψε εντελώς φυσικά, σαν απόρροια της σκληρής πραγματικότητας που ζει η χώρα μου τα τελευταία επτά χρόνια. Πολλά γράφτηκαν και ακούστηκαν σχετικά με την κατάσταση στην Ελλάδα.

Τα γνωρίζετε, γιατί αγαπάτε την Ελλάδα κι ενημερώνεστε για όσα την αφορούν. Όσο λοιπόν η θολή εικόνα της πατρίδας μου ερχόταν στο προσκήνιο, με αυτά που συνέβαιναν, τόσο περισσότερο ένιωθα μέσα μου την επιτακτική ανάγκη να σας συστήσω φωτισμένους ανθρώπους, ανθρώπους των Γραμμάτων και της Τέχνης, Έλληνες αλλά και ξένους, φίλους της Ελλάδας, που με το έργο τους και το ήθος τους τιμάνε τη χώρα μας σε διεθνές επίπεδο.

Μερικούς είχα την τύχη να τους γνωρίζω προσωπικά, άλλους μόνο μέσα από τα έργα τους. Τους προσέγγισα και τους ζήτησα να μας μιλήσουν για την δική τους Ελλάδα, για ένα μέρος στο οποίο επιστρέφουν πάντα. Οι θετικές ανταποκρίσεις, η εμπιστοσύνη και τα καλά τους λόγια για το περιοδικό έφτασαν από το Παρίσι, το Ηράκλειο Κρήτης, τη Γενεύη, την Αθήνα, το Βερολίνο, τη Λήμνο, τη Στοκχόλμη, τα Χανιά, τη Βέρνη, το Βίντερτουρ και μου έδωσαν περισσή δύναμη. Τους ευχαριστώ όλους από καρδιάς.

Ήθελα λοιπόν να μοιραστώ μαζί σας αυτήν την αληθινή συγκίνηση, τη γνώση και την εμπειρία που μου χάρισαν οι καλεσμένοι μου. Με την βοήθεια των συνεργατών μου, ετοίμασα έτσι το όγδοο τεύχος του περιοδικού **Η γνώση ταξιδεύει...ελληνικά**, το οποίο λειτουργεί σαν συμπληρωματικό ανάγνωσμα για τους προχωρημένους Ελληνομαθείς καθώς και σαν μια πολιτιστική κυψέλη.

Πώς είναι άραγε η Ελλάδα ενός Έλληνα που ζει στη Στοκχόλμη ή στο Παρίσι;

Πώς είναι η Ελλάδα μιας Ελληνίδας που ζει στην Αθήνα ή στα Χανιά;

Πώς είναι η Ελλάδα μιας Γερμανίδας που ζει στο Βερολίνο;

Με ποια συναισθήματα, με ποια διάθεση καταθέτουν την ψυχή τους;

Αυτά θα διαβάσετε στα κείμενα και στις συνεντεύξεις που ακολουθούν. Θα γνωρίσετε ανθρώπους, των οποίων η γραφή έχει συναισθηματικό, στοχαστικό, ποιητικό αλλά και κριτικό τόνο. Διαβάζοντάς τα, θα κάνετε ένα μοναδικό ταξίδι. Διότι ο απώτερος στόχος του περιοδικού είναι να αναδεικνύει την ψυχή και την ομορφιά του τόπου μας. Αναζητάμε την ομορφιά σε όλες της τις εκφάνσεις και σε αυτήν στεκόμαστε. Ταξιδέψτε στην Ελλάδα, γιατί εκεί υπάρχει απόθεμα ανθρώπινης συνείδησης. Και επιπλέον, παντού, είτε στην Ασυτπάλαια, είτε στις Μικρές Κυκλάδες, είτε στην Ήπειρο, είτε στη Ναύπακτο, μιλάνε την ίδια γλώσσα εδώ και 4.000 χρόνια. Αυτή την ιστορική γλώσσα, που εσείς αγαπητοί αναγνώστες, με υπομονή, με κόπο και με αγάπη μαθαίνετε σε κάποια γωνιά αυτού του Πλανήτη.

Εύχομαι το μήνυμα του παρακάτω στίχου να σας κρατάει συντροφιά όλο το 2017!

«Ο θαλασσινός άνεμος και η δροσιά της αυγής
Υπάρχουν χωρίς να το ζητήσει κανένας.»

Γεώργιος Σεφέρης, «Θερινό Ηλιοστάσι» Θ'

Σας ευχαριστώ με όλη μου την καρδιά για το ενδιαφέρον, τη στήριξη και την αγάπη σας!

Δήμητρα Γ. Χαλαζιά

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Χειμώνας 2017 - Αριθμός Τεύχους 08

03
Εισαγωγικό σημείωμα

06 - 09
Μαρία Λαμπαδαρίδου Πόθου

10 - 11
Οδοιπορικό Μνήμης

12 - 13
Ελευθερία Αρβανιτάκη

14 - 16
Κώστας Γαβράς

17 - 20
Νίκος Ψιλάκης

21 - 23
Θοδωρής Καλλιφατίδης

24 - 26
Αντιγόνη & Άλκης Ζαπτόγλου

27
Γεωργία Τσουήνη

28 - 29
Κατερίνα Μαρούδα

30 - 31
Μαρία Ζαφόν

32 - 33
Μαρία Κακαβογιάννη

34 - 35
Μαρία Φουντουλάκη

36
Χριστίνα Κίτσου

37
Χρήστος Καζόλης

38
Δια.Λογος

39
Σημείωμα στα Γερμανικά

40 - 41
Dr. Michaela Prinzing

42 - 43
Michel Volkovitch

44 - 49
Professeur Dusan Sidjanski

50
Ταυτότητα περιοδικού

51
MMF Festival

52
Lexis - Λεξις

55
Faces

*Η έκδοση αυτή πραγματοποιήθηκε χάρη στη γενναιόδωρη χορηγία ενός Έλληνα.
Το Δ.Σ. του Συλλόγου Δια.Λογος του εκφράζει τις εγκάρδιες ευχαριστίες του.*

Σαμοθράκη-Παρίσι! Το ταξίδι της Νίκης!

«Η Νίκη είναι μία ιδέα, είναι ένας ολόκληρος λαός, μία στιγμή ηρωική στην ζωή ενός λαού.» έγραψε ο Ραυλ Σέζαννι για το αριστουργηματικό άγαλμα της Νίκης της Σαμοθράκης, που βρέθηκε το 1863, στο ιερό των Καβείρων της Σαμοθράκης και «ταξίδεψε» για το Παρίσι. Χωρίς επιστροφή...για την ώρα! «Φιλοξενείται» στο Μουσείο του Λούβρου.

Σοφία Δάλλα

Μαρία Λαμπαδαρίδου Πόθου

Ποιήτρια, πεζογράφος και θεατρική συγγραφέας

Μαλαματένια Γραφή: φάρος στην Ελληνική Γραμματεία

Τη Μαρία Λαμπαδαρίδου Πόθου τη γνώρισα, όσο και αν σας φανεί παράξενο, μέσα από τα γραπτά ενός Γάλλου, του Jacques Lacarrière. Ο Γάλλος Ελληνιστής μέσα από τη βαθιά ανάλυση του έργου της και εξυμνώντας την ποιητική και «μυητική» της γραφή, με παρακίνησε... να τρέξω στο πρώτο βιβλιοπωλείο και να αγοράσω ένα βιβλίο της. Έκτοτε, την ακολουθώ πιστά και αναμένω κάθε φορά με την ίδια αδημονία το επόμενο συγγραφικό της βήμα.

Τι της έδωσε το ταξίδι από τη Λήμνο, τη γενέτειρά της, μέχρι την Αθήνα και από εκεί στο Παρίσι; Τι σκέφτεται για την κατάσταση στη χώρα; Τι μηνύματα μας στέλνει;

Ένα ξεδίπλωμα σκέψεων και προβληματισμών μιας Ελληνίδας, πεφωτισμένης γυναίκας που αγαπά και πονά την πατρίδα της. Την καταξιωμένη, τιμημένη με βραβεία Ελληνίδα συγγραφέα, θα γνωρίσετε μέσα από τη συνέντευξη που ακολουθεί καθώς και από το άρθρο Η Λήμνος σε ένα οδοιπορικό μήνημα.

Συνέντευξη στη Δήμητρα Γ. Χαλαζιά

Γεννηθήκατε και μεγαλώσατε στη Λήμνο. Φύγατε για την Αθήνα κυνηγώντας κάποιο όνειρό σας;

Ταξίδι στο όνειρο ο κινούμενος χρόνος της ζωής μας, λέω κάπου στα "Μονοπάτια του Αγγέλου μου". Όμως το συγκεκριμένο "όνειρο" μας πάει πολύ μακριά. Η Λήμνος, με το "ιδιαιτέρως φυσικό κάλλος της", ήταν τότε ένα μοναχικό νησί σαν ξεχασμένο πάνω στον χάρτη. Κι εγώ νέα. Με τη δίψα της γνώσης. Με την αγωνία να πραγματοποιήσω αυτό το απροσδιόριστο τότε όνειρο: Να γράψω βιβλία. Δεν ήξερα ακόμα τι θα έγραφα – αφού ούτε ίχνος βιβλιοπωλείου στο νησί. Όμως ήξερα ότι: Μια μέρα θα έγραφα. Κι εξάλλου, η ζωή σε ωριμάζει πιο γρήγορα και πιο σωστά μέσα από τη στέρηση. Και πίστεψα πως κάποια πράγματα στον βίο είναι μοιράμενα. Έτσι καθώς άνοιγαν ένας ένας οι δρόμοι και με έφερναν στις πηγές μιας απίστευτης γνώσης, πτυχίο στην Ελλάδα, υποτροφία από τη γαλλική κυβέρνηση για σπουδές θεάτρου στη Σορβόνη, βιβλία που άρχισαν να εκδίδονται, βραβεία. Κι ας γίνονταν όλα αυτά με απέραντο μόχθο, με απέραντη αγωνία. Τα γράφω άλλωστε στο τελευταίο μου βιογραφικό βιβλίο "Τα μονοπάτια του Αγγέλου μου" που είναι σελίδες από τα ημερολόγια μου.

Τι σας έδωσε η γενέτειρά σας και το πήρατε μαζί σας, στις αποσκευές σας;

Την αγάπη. Μου έδωσε αυτή την πάμφωτη αγάπη, που την πέρασα μέσα σε όλα τα βιβλία που έγραψα, σε ό,τι έκανα στη ζωή μου. Όταν έφυγα δεν ήξερα ακόμα πόσο βαθιά αγαπούσα τον τόπο μου. Σιγά σιγά ένιωσα πως ο δεσμός αυτός ήταν μια σχέση οργανική, υποστασιακή. Ερχόταν τις νύχτες στα όνει-

ρά μου όπου και αν βρισκόμουν, στην Αθήνα, στο Παρίσι, όταν σπουδάσα. Ερχόταν το σπίτι μου το παμπάλαιο, λες και με ακολουθούσε όπου πήγαινα, είχε γίνει ένα σύμβολο πια, μια ψυχή μεταφυσική, ερχόταν με τα πέτρινα βήματά του και με έβρισκε να μου θυμίζει τη "ρίζα" ίσως, όχι ρίζα της μνήμης της εφήμερης ζωής μου αλλά ρίζα της ύπαρξης, της άδηλης διαδρομής από τα κοσμογονικά βάθη του χρόνου. Τότε πίστεψα πως ένας τόπος δεν είναι από χόμα και πέτρες αλλά ψυχή ζώσα στον αιώνα. Και ήξερα πια ότι η Λήμνος, μέσα από τους δικούς της μυστηριακούς δρόμους, μου ανταπέδιδε την αγάπη μου για εκείνη. Και κανείς ας μην πει πως αυτό δεν είναι πέρα για πέρα πραγματικό.

Στον ιστότοπό σας μεταξύ άλλων έχετε σημειώσει: "Γράφω γιατί έτσι μόνο μπορώ να υπάρχω".

Από πότε συνειδητοποιήσατε και αποδεχτήκατε ότι η Ποίηση και το γράψιμο ήταν ο δρόμος σας;

Δεν υπάρχει "η στιγμή" που το συνειδητοποίησα. Υπήρχε μέσα μου από πάντα. Όπως η αναπνοή. Πολύ μετά κατάλαβα πως κάποια πράγματα είναι σαν να τα ξέρεις από πάντα, σαν να σου δόθηκαν, γιατί η γνώση αυτή είναι μέσα σου και σε καθοδηγεί. Γνώση ή διαίσθηση, όραση εσωτερική, ενόραση, μυητική ανάβαση στο πρόσωπό σου. Σιγά σιγά τα κατακτάς όλα αυτά, αφού πρώτα έλκεσαι από όλα αυτά. Και δεν είναι καθόλου ανώδυνη η ανάβαση στο πρόσωπο. Δεν είναι ανώδυνη η γνώση του εαυτού. Και ούτε το φως που αναζητάς για να εκφραστείς μέσα του. Ή για να ακυρώσεις το σκοτεινό μέρος της διαδρομής σου. Έτσι βαδίζεις μυητικά και ενορατικά προς τις μεγάλες αλήθειες. Έτσι βάδισα προς αυτό το "Αθέατο" που υπάρχει πέρα από τα ορατά, αυτό που είναι μια

Φωτογραφίες: Χρήστος Καζόλης

πραγματικότητα άλλη πιο στέρεη και πιο ελκυστική κι
ας μοιάζει αβέβαιη ή και ανέφικτη. Και σήμερα που εί-
μαι πια στην άκρη του χρόνου, λέω πως αυτό, μόνον
αυτό με ενδιέφερε να δώσω στα μυθιστορημάτα μου:
Τον αθέατο κόσμο και το πώς εξουσιάζει την γνωσια-
κή μας πραγματικότητα.

Τι σας χάρισε η γνωριμία σας και στη συνέχεια η αλληλογραφία σας με τον Samuel Beckett;

Σήμερα λέω, κάποια πράγματα στον βίο μας μπορεί
και να μην είναι τυχαία. Μπορεί να είναι αυτό που λέμε
“διορισμένα” να γίνουν. Για κάποιο λόγο που, με την
ελλιπή νόησή μας, ποτέ δεν θα καταλάβουμε.

Ο Ελύτης έγραφε σε ένα γράμμα του στον Εμπειρικό
“αυτά που οι άλλοι τα παίρνουν για τυχαία περιστατι-
κά εμείς ξέρουμε ότι είναι μηνύματα από το άγνωστο”.
Βρισκόμουν με υποτροφία στη Γαλλία, όταν είδα στο
θέατρο Οντεόν του Παρισιού το έργο του Σάμουελ
Μπέκετ, “Ω οι ωραίες μέρες” με την Μαντλαϊν Ρενώ και
συγκλονίστηκα. Του έγραψα ευθύς ένα γράμμα και
ζήτησα να το μεταφράσω. Σίγουρα όμως του έγρα-
ψα και τι σήμαινε για μένα το έργο αυτό, πώς προσέ-
γισα τον συμβολισμό του. Δεν κρατούσα αντίγραφα
των επιστολών, τότε, και δεν θυμούνται τι ακριβώς του
έγραψα. Ήταν η αρχή μιας μακριάς αλληλογραφίας.

Σήμερα σκέφτομαι πως εκείνος, με τη διορατική ματιά
του, είδε στη σκέψη μου αυτό που τον ενδιέφερε:

Την προγεννητική μνήμη των θεατρικών του προσώ-
πων και τον χρόνο κάθετο σε μια πραγματικότητα
άγνωστη. Χρόνια μετά τόλμησα και του έστειλα ένα
μικρό θεατρικό μου, όταν εκείνος το ζήτησε.

Ήταν “Το Γυάλινο Κιβώτιο”. Μου έγραψε ευθύς πως
του άρεσε και πως το είχε στείλει στον σκηνοθέτη του
Ζαν Λουί Μπαρώ. Έχω ήδη γράψει ένα βιβλίο για το
έργο του, “Samuel Beckett – Η εμπειρία της υπαρξια-
κής οδύνης”. Τότε ο Γάλλος συγγραφέας και ελλη-
νιστής Jacques Lacarrière μου είχε στείλει έναν πρό-
λογο γιατί έβρισκε στο βιβλίο αυτό τη φιλοσοφία των
Γνωστικών και γιατί ήταν μια άλλη οπτική πάνω στο
έργο του Μπέκετ.

Σήμερα τι να πω. Τόσο η αλληλογραφία μου μαζί του
όσο και η προσωπική μου γνωριμία, όταν τον συνάν-
τησα στο διαμέρισμά του, στη λεωφόρο του Αγίου
Ιακώβου, ήταν από τα πιο σημαντικά πράγματα της
ζωής μου.

Τα βιβλία σας έχουν μια μεγάλη δύναμη, πιστεύω ότι συμβάλλουν στην καλλιέργεια του ατόμου, διαμορ- φώνουν ιδέες αλλά και συνειδήσεις. Είναι το ζητούμενό σας;

Το ζητούμενό μου ήταν πάντα: Να πλουτίσω και να φω-
τίσω τη δική μου ψυχή. Και τη δική μου αντίληψη. Και να
φτάσω στην καθαρότητα της δικής μου συνείδησης.
Όμως σήμερα λέω πως, ίσως, ακριβώς γι’ αυτό αγα-
πήθηκαν τόσο τα βιβλία που έγραψα. Γιατί αυτό που
γράφουμε είναι αληθινό μόνον όταν βγαίνει καθαρό
από την αλήθεια της ψυχής μας.

Τα ιστορικά σας μυθιστορήματα, όπως το “Πήραν την Πόλη πήραν την” έχουν περισσότερο ζωή και λιγότε- ρη ιστορία. Σας ενδιαφέρει περισσότερο η ανθρώπι- νη ύπαρξη; Γιατί;

Η ιστορία είναι μια αφηρημένη έκταση. Ή, αφηρημένη
έννοια. Για να γράψεις ένα σωστό ιστορικό μυθιστό-
ρημα πρέπει αυτή την αφηρημένη έννοια της ιστορίας
να την κάνεις ζωή. Διαλεκτική πάθους. Να δώσεις τη
θυσία και τον όρκο και το αίμα. Δηλαδή, τη συλλογική
έννοια της ιστορίας να την κάνεις προσωπική.

Να την δώσεις μέσα από τη Μία κραυγή, από τη Μία
μοναχική συνείδηση – όπως γράφω στο ιστορικό μου
μυθιστόρημα “Πήραν την Πόλη πήραν την”, που αυ-
τόν τον καιρό επανεκδίδεται από τις εκδόσεις Πατάκη
σε μια νέα διαδρομή του, ύστερα από είκοσι χρόνια
και είκοσι δύο επανεκδόσεις.

Θυμάμαι στα τρία χρόνια που το έγραφα, προσπα-
θούσα να ξεχνώ τα ιστορικά γεγονότα για να μπορώ
να συμμετέχω με το σώμα και την ψυχή στα συγκλο-
νιστικά δρώμενα της πολιορκημένης Βασιλεύουσας.
Πήγαινα και καθόμουν με τις ώρες μέσα στη βουβή
και σκοτεινή Αγια-Σοφιά και αυτό ήταν πιο σημαντικό
από την ιστορία. Γιατί εκεί ζούσα τον κραδασμό από
τις αντηχήσεις.

Στα έργα σας η μνήμη επιστρέφει πάντα. Δηλαδή μας προτρέπετε να ρίχνουμε συχνά ματιές και στο παρελθόν;

Το παρελθόν είναι μέσα στον παρόντα χρόνο. Το πα-
ρελθόν διαμορφώνει τον παρόντα χρόνο. Και αν δού-
με με αυτή την οπτική τον χρόνο, τότε μπορούμε να
αξιοποιήσουμε τη μνήμη. Μπορούμε να συνειδητο-
ποιήσουμε τη δύναμη και την εξουσία που έχει ο πα-
ρελθών χρόνος στη ζωή μας.

Ο Τ. Σ. Ελιοτ λέει: “Ο χρόνος ο παρών και ο παρελθών
χρόνος / ίσως κι οι δυο να ‘ναι παρόντες στον μέλλο-
ντα χρόνο”

Μπορεί η λογοτεχνία να αποτελέσει μια μορφή αντίστασης στην εξουσία;

Η λογοτεχνία, η γνήσια λογοτεχνία, και όταν ακόμα μιλά
για μεταφυσική ή για υπαρξιακές αγωνίες, είναι πράξη
αντίστασης. Γίνεται πράξη αντίστασης. Εκείνο που διέ-
σωσε τον αρχαίο κόσμο δεν είναι ούτε οι πολιτικοί λόγοι
ούτε τα ιστορικά κείμενα. Είναι η μεγάλη ποίηση των Τρα-
γικών μας. Εκείνη η ποίηση διέσωσε το μέγεθος του πο-
λιτισμού του Προσώπου.

Διέσωσε τις αξίες. Την πολιτειακή δομή σε επίπεδο αξιών.
Την έννοια του “ανθρώπειου μέτρου”.

Κι αν έρθουμε στους νεότερους καιρούς, η ποίηση
ήταν πάντα που ξεσήκωνε τους λαούς για τα δίκαια.

Από ποιο βιβλίο σας θα προτεινάτε να αρχίσει κάποιος που δεν σας έχει διαβάσει ακόμα; Επίσης, ποια βρίσκουμε μεταφρασμένα;

Συνήθως ο αναγνώστης αρχίζει από το βιβλίο που τυ-
χαία θα πέσει στα χέρια του. Και αν του αρέσει, θα
αναζητήσει και τα άλλα. Τότε μπορεί να δει αυτό που
του πάει. Είναι κάποιοι αναγνώστες φανατικοί για το
μυθιστόρημά μου “Ο Άγγελος της Στάχτης”.

Κάποιοι άλλοι για τα ιστορικά. Κάποιοι διάβασαν μόνο
το “Γράμμα στο γιο μου κι ένα άστρο” και τους έφτα-
νε. Είχε μεταδοθεί πρώτα από το ραδιόφωνο της ΕΡΤ
και είχε αγαπηθεί πολύ, έχω μισό σεντούκι γράμματα
για το βιβλίο αυτό.

Όσο για τις μεταφράσεις βιβλίων μου, γνωρίζουμε πως η ελληνική γλώσσα αποτελεί ένα τεράστιο κεφάλαιο του πολιτισμού μας, αλλά και έχει προσφέρει την “υποδομή” στην αξιακή κλίμακα πολλών πολιτισμένων λαών, ωστόσο δεν παύει να βρίσκεται σε απομόνωση λόγω της δυσκολίας της μετάφρασης.

Λίγα βιβλία μου έχουν μεταφραστεί. Το ένα είναι ποιητικό “Passage Mystique” που κυκλοφόρησε από τον γαλλικό εκδοτικό οίκο “Le Temps au’ il Fait” σε μετάφραση του Jacques Lacarrière και με πρόλογο δικό του. Η ίδια αυτή ποίηση μεταφρασμένη στα σουηδικά κυκλοφόρησε στη Στοκχόλμη από τον εκδοτικό οίκο BONNIERS. Ένα βιβλίο μου με τρία θεατρικά και ποίηση κυκλοφόρησε από τις εκδόσεις Guernica του Καναδά, με τίτλο “A Woman of Lemnos” και Editor την πανεπιστημιακή Rhoda Kaufman. Και κάποια άλλα μικρά στην αγγλική γλώσσα. Από τα μυθιστορήματά μου, μόνον το βιβλίο με τις δύο νουβέλες “Natalia and Christina” διατίθεται αυτή τη στιγμή από την Amazon σε ηλεκτρονική μορφή. Έχουν μεταφραστεί κάποια ακόμα μυθιστορήματα. Ελπίζω πως κάποια στιγμή θα βρουν τον κατάλληλο εκδότη.

Τι πιο μικρό ελληνικό έχετε αγαπήσει;

Καθετί γνήσιο ελληνικό. Κι ούτε υπάρχουν μεγέθη στην αγάπη. Από ένα ηλιοβασίλεμα ως τον Ακάθιστο Ύμνο ή την ποίηση του Ελύτη.

Τελειώνοντας θα θέλαμε να στείλετε ένα μήνυμα στις αναγνώστριες και τους αναγνώστες μας που αγαπάνε βαθιά την Ελλάδα και πονάνε για όσα τραγικά μας συμβαίνουν τα τελευταία χρόνια.

Κάποτε είχα γράψει ένα μυθιστόρημα, με τίτλο “Η Έκτη Σφραγίδα”. Ο μύθος του: Κάποιοι, με την κερδοφόρα manία της τουριστικής αξιοποίησης, προσπάθησαν να καταστρέψουν έναν μικρό τόπο, όπου στα παλιά χρόνια γίνονταν ιερές τελετουργίες. Και αφού δεν μπόρεσε η ηρωίδα μου να σώσει τον τόπο αυτόν από την καταστροφή, τότε ο τόπος ενεργοποίησε τις δικές του μυστικές δυνάμεις και αμύνθηκε μόνος του.

Κάπως έτσι πιστεύω και για τον λαβωμένο τόπο μας. Ή αυτό έχω ανάγκη να πιστεύω. Αφού εμείς δεν μπορούμε, θα ανασύρει ο ίδιος ο τόπος μας τις δικές του αρχέγονες δυνάμεις.

Όσο θα υπάρχει και ένας τόμος από τον Πλάτωνα ή τον Αριστοτέλη ή τους Τραγικούς μας Ποιητές, στις πανεπιστημιακές βιβλιοθήκες του κόσμου, και όσο ο ελληνικός πολιτισμός θα αποτελεί την αξιακή δομή κάθε πολιτισμένης χώρας, η Ελλάδα θα υπάρχει έξω από τα δεινά που της έχουν επιβάλει ατυχείς συγκυρίες. Πάντα έλεγα πως εμείς, ως λαός, δεν είμαστε παρά το εφήμερο πρόσωπό της. Η Ελλάδα η ίδια, σαν πεπρωμένο, είναι έξω από τη δική μας εφημερότητα και, πιστεύω, έτσι θα πορεύεται στον αιώνιο χρόνο της.

Ή – και πάλι – αυτό έχω ανάγκη να πιστεύω. **Γιατί, πολιτισμός δεν είναι τα όσα έτοιμα μας δόθηκαν. Πολιτισμός είναι η αντίληψή μας για τον πολιτισμό.** Και ίσως από εκεί να απορρέει η σημερινή απαξία. **Ο μέγας σύγχρονος διανοητής George Steiner** είπε στο βιβλίο του: *ANTIGONES – The Antigone*

myth in Western literature, art and thought, Oxford University Press, 1984, p. 135. “To articulate experience grammatically, to relate discourse and meaning as we do, is to ‘be Greek’”

“Το να αρθρώσεις εννοιολογικά μια εμπειρία, να συσχετίσεις τον λόγο με το νόημα, όπως κάνουμε, σημαίνει ‘να είσαι Έλληνας’”.

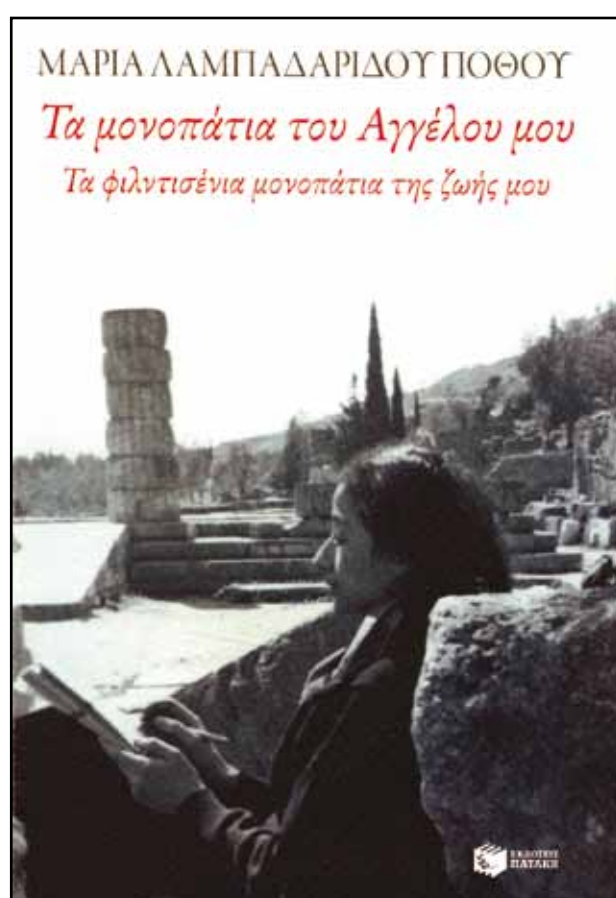
Και είπε ακόμα: “Επιστροφή στον ελληνικό μύθο, στο ελληνικό πνεύμα, σημαίνει επιστροφή στις ρίζες μας, είναι ο επαναπατρισμός του πνεύματός”.

Είχα ανάγκη να το πω αυτό, για να μιλήσω για σεβασμό.

Αγαπάμε την Ελλάδα σημαίνει πρώτα τη σεβόμαστε.

Η Μαρία Λαμπαδαρίδου Πόθου γεννήθηκε στη Μύρινα Λήμνου. Εκεί έζησε την πρώτη της νεότητα. Είναι πτυχιούχος της Παντείου και της Σορβόνης, όπου, με υποτροφία της γαλλικής κυβέρνησης, σπούδασε αισθητική και ιστορία θεάτρου. Έχει γράψει μυθιστορήματα, ποίηση, διηγήματα και δοκίμιο. Θεατρικά της έργα έχουν παιχτεί στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Βιβλία της έχουν μεταφραστεί και εκδοθεί στα γαλλικά, στα σουηδικά και στα αγγλικά, και διδάσκονται σε πανεπιστήμια της Ελλάδας και του εξωτερικού.

Η Ακαδημία Αθηνών τίμησε τα έργα της.

Η Λήμνος σε ένα οδοιπορικό μνήμης

Σαν τύχει και βρεθείς στην άκρη του χρόνου, όλα σου φαίνονται διαφορετικά. Σάμπως τα πράγματα να βγαίνουν από τον όγκο τους – αυτόν τον μαγικό όγκο που μια ζωή τον κουβαλούσες στο μυαλό σου από πέτρα και φως – να γίνονται ψυχή. Κι εγώ, που πατώ πια άκρη άκρη του χρόνου, έχω μπροστά μου μια Λήμνο ψυχή! Ψυχή διάφανη και λευκασμένη σαν το σεληνιακό τοπίο της. Ψυχή άδηλη και άρρητη να χωράει όλες τις μνήμες τις δικές μου, όλες τις δικές της, σαν τη μία μοναχική στιγμή που χωράει ολόκληρο τον χρόνο του θνητού.

Απλώνω το χέρι να την αγγίξω. Ένα κατάρτι από παλιό ναυάγιο που έμεινε έξω απ' τον καιρό. Αυτό είμαι. Και προσπαθώ να διακρίνω μέσα από τις υδάτινες επιφάνειες τη ζωή μου. Πατημασιές πάνω στον χρόνο. Με το σεληνόφωτο στην άκρη. Πατημασιές πάνω στο σεληνόφωτο. Αυτή η ιδιαίτερη σχέση μου με την ψυχή της Λήμνου είναι μια σχέση σεληνόφωτου και αναδυόμενου λευκού. Έτσι αναδυόμενη τη συναντώ κάθε φορά, κι όταν έγραφα τον στίχο «τοπία αναδυόμενου λευκού», τη Λήμνο είχα στη σκέψη μου. Ό,τι έζησα στη ζωή μου, ό,τι έγραψα, όπου ταξίδεψα, το καθετί που με άγγιξε ήταν αναφορά στη σχέση μου με τον τόπο αυτόν τον μαγικό τον γεμάτο από τις αντηχήσεις του βιωμένου μου χρόνου.

Θα μπορούσα να γράψω μνήμες ατέλειωτες, για τα χρόνια της Κατοχής, όταν παιδιά ζήσαμε τον φόβο και το παράλογο της ανθρώπινης βίας, να γράψω για τη στερημένη εφηβεία μας και για τα νεανικά χρόνια της άγονης γραμμής, τα σκληρά μα πάμφωτα χρόνια.

Προτιμώ να γράψω για την ποίηση. Αυτή τη διάχυτη

ποίηση που αναδύεται από την κάθε γωνιά της, από το κάθε σοκάκι της, από τους ήρεμους χρυσαφένιους λόφους της. Ποίηση από τις ιδιαίτερες οσμές της, θυμάρι και ακόνιζα και αλισάχνη του θαλασσόβραχου και ρίγανη και πέτρα πυρωμένη στον ήλιο και θυμωσιά. Ποίηση από τις αντηχήσεις ενός παρελθόντος μυθικού που είναι και δικό μου αφού είμαι λιθάρι από τον βράχο της. Προτιμώ να γράψω για της Σαπφώς τη «σελάνα» που την κάνει μαγική και μοναδική, με το λευκό της διάφανο κόκαλο να φεγγίζει την άλλη ζωή. Να γράψω για την έμπνευση που σε μεθά τις νύχτες του σεληνόφωτου και σε ταξιδεύει στον μυθικό της χρόνο. Να πω πόσο ζωντανός είναι ο τόπος αυτός, πόσο ζωντανός είναι ο μύθος των τεσσάρων χιλιάδων χρόνων που φέρει πάνω της.

Ανεμόεσσα την είπε ο Όμηρος. Αμιχθαλόεσσα. Πυρόεσσα. Απασέων γαιάων φιλτάτη. Ήταν από τότε η φιλτάτη απασέων γαιάων. Η ανεμόεσσα και η λευκή. Εκείνος που έχει ζήσει τις μυστικές της ώρες, ξέρει για το λευκό της φιλντισένιο κόκαλο στις νύχτες του φεγγαριού. Ξέρει για τους αγέρηδες που φυσούν εκεί, αυτούς που κατεβαίνουν από το Βόσπορο, σηκώνοντας στη ράχη τους άναρθρα τα ιωνικά οράματα και τις κατοπινές νύχτες του θρήνου.

Ανεβαίνω στο Ιερό της Άρτεμης. Πέτρες ερριμμένες γύρω μου, ανάμεσα στο τουριστικό τσιμέντο που πονεί. Ακουμπώ στην ιερή πέτρα, στο Άδυτο, και κοιτάζω τη θάλασσα. Είναι αυτή που έφερε τους Αργοναύτες στις ακρογιαλιές της, τον μυθικό Ιάσωνα, να αγαπήσει την Υψιπύλη, να την κάνει ηρωίδα των τραγικών μας ποιητών.

Το χτες και το σήμερα, ο μύθος και το φως του ήλιου πάνω στην όχρα των παλιών αρχοντικών, σε ταξιδεύουν στο παρελθόν και στο παρόν με την ίδια σαγήνη. Πίνεις τον καφέ σου στο Τεραίν ή στη Νεφέλη και κοιτάζεις τον ήλιο που βασιλεύει πίσω από τον Άθω, βάφοντας μαλαματένιες τις προσόψεις των σπιτιών. Ή κάθεσαι στον Γλάρο και κοιτάζεις τα ελάφια πάνω στους βράχους του κάστρου, που κυνηγιούνται πίσω από τις αιωνόβιες τάπιες. Προτιμότερο να περπατάς. Έτσι, θα δεις χαραγμένα πάνω στην πέτρα, στο πρόθυρο των σχολείων, των μεγάρων, των εκκλησιών, τα ονόματα των μεγάλων ευεργετών της. Κι αν τύχει και περάσεις από το Διαπόρι, θα ακούσεις τα ίδια τα λόγια του Κουντουριώτη να παίζουν ακόμα με τον άνεμο, "Πλέω μεθ' ορμής ακαθέκτου..."

Πρώτη η Λήμνος! Πρώτη και στη σημαία της λευτεριάς. Σαν τύχει και πας στη Λήμνο, να θυμάσαι: Είναι κρυφά τα μάγια που θα σε δέσουν με τις ομορφιές της! Με την μυθική διαδρομή της, και με τις παλίρροιας του χρόνου

που διαμόρφωσαν το σημερινό της ήθος και ύφος. Είναι περίεργο πώς, όπου και να βρίσκομαι, λέω μια λέξη και αναδύεται ένας κόσμος ολόκληρος από μνήμες και εικόνες. Λέω Ρωμείκος Γιαλός, ή Τεραίν, ή κάστρο, λέω Αγία Τριάδα ή Λαμπρή, και αναδύεται ευθύς ένα κομμάτι λαμπερό από μνήμες δικές μου, από μνήμες δικές της. Αναδύεται ο χαμένος χρόνος της ζωής μου με όλον τον υπερρεαλισμό που γεννά η ποιητική του χώρου. Και τότε, ο χαμένος χρόνος γίνεται μαγικά κερδισμένος μέσα στη νοσταλγία. Σ' αυτή την αγιάτρευτη νοσταλγία του χαμένου. Πάντα η Λήμνος, για όσους την αγάπησαν, θα υπάρχει στην ψυχή τους σαν αγιάτρευτη νοσταλγία του χαμένου. Γιατί οι τόποι που αγαπήσαμε, σιγά σιγά, γίνονται ένα μ' εμάς, γίνονται η ψυχή μας. Και αν σκύψεις πάνω τους θα νιώσεις αυτόν τον ιδιαίτερο κραδασμό, την αντήχηση από το μακρινό παρελθόν τους. (...)

Μαρία Λαμπαδαρίδου Πόθου

Ελευθερία Αρβανιτάκη

Η φωνή που ταξιδεύει την Ελλάδα στην Οικουμένη!

Δικαίως έχει χαρακτηριστεί ως μια από τις καλύτερες ερμηνεύτριες του ελληνικού τραγουδιού. Ορθώς επίσης θεωρείται ότι έχει κατακτήσει μια θέση στις μουσικές του κόσμου. Η Ελευθερία Αρβανιτάκη δεν είναι όμως μόνο αυτά. Πάνω από όλα είναι αφηγήτρια της ζωής. Με μια φωνή που μαγεύει, κάθε τραγούδι είναι και μια διαφορετική εξιστόρηση. Για την καθημερινότητα, τον έρωτα, την απώλεια, τα ανθρώπινα πάθη και τις αδυναμίες. Κάθε στίχος είναι και μια ιστορία. Κάθε μελωδία και ένα συναίσθημα. Με αρχή, μέση και τέλος την Ελλάδα που δημιουργεί, που τολμά, που επιζεί. Την Αρβανιτάκη θες δε θες, τη λατρεύεις και την ακολουθείς στις γωνιές του κόσμου. Αρκεί να την ακούσεις. Μια φορά αρκεί...

Συνέντευξη στην Αγγελική Σταμέλου - Φωτογραφία: Ευαγγελία Θωμάκου

Το Σεπτέμβριο δώσατε μια αξέχαστη συναυλία στη Δήλο. Στη συνέχεια μαγέψατε το απαιτητικό, ρωσικό κοινό στο «Ρούσκαγια Πένσια» στη Μόσχα.

Τον Δεκέμβριο εμφανιστήκατε στην Ουτρέχτη με την Νέα Συμφωνική Ορχήστρα του Άμσטרνταμ. Έχετε κατακτήσει επάξια μία θέση στο πάνθεον του world music - Μουσική του κόσμου. Πώς αισθάνεστε;

Είναι ένα ταξίδι που κρατάει από το 1998 με αρχή την Ισπανία και το φεστιβάλ του Peter Gabriel.

Ένα ταξίδι που μου άλλαξε την αντίληψη του κόσμου μέσα από τις συναντήσεις με άλλους μουσικούς, την μουσική κουλτούρα κάθε τόπου. Έμαθα να σκέφτομαι διαφορετικά σαν πολίτης του κόσμου και να ζω αυτό το κοινό αίσθημα που γεννά η τέχνη, ανεξάρτητα από τη γλώσσα. Μόνο μέσα από τη μουσική και την ερμηνεία.

Έχετε κάνει αισθητή την παρουσία σας σε πολλές χώρες. Μεξικό, Ηνωμένες Πολιτείες, Ελβετία εμφανιστήκατε στο μυθικό Carnegie Hall. Οι Ισπανοί ωστόσο φαίνεται να σας έχουν αγαπήσει περισσότερο από όλους. Είναι η Μεσόγειος που μας ενώνει; Είναι η Ελλάδα που μαγεύει; Πως εξηγείτε αυτή τη σχέση αγάπης προς την Ελευθερία Αρβανιτάκη;

Διαπίστωσα από την πρώτη φορά που έπαιξα στην Ισπανία, ότι μοιάζουμε πολύ στην νοοτροπία, στην καθημερινότητά μας στην έντονη παρουσία της μουσικής μας ιστορίας, και του χορού. Είμαστε, σαν Έλληνες εννοώ, βαθιά γοητευμένοι από αυτή τη χώρα. Αγαπάμε το φλαμέγκο, έχουμε σχολές που μαθαίνουμε τον χορό τους, και ο Πακο ντε λουσία ήταν εξίσου διάσημος στην Ελλάδα. Και απο την άλλη, πολλοί Ισπανοί μαθαίνουν Ελληνικά μέσα από τα τραγούδια, επισκέπτονται την Ελλάδα συχνά, και την αγαπούν, και υπάρχει ένα μεγάλο κοινό που παρακολουθεί την world σκηνή. Είναι μία πανέμορφη χώρα, και διαφορετική από τον νότο στο βορρά. Μέ έναν λαό που γελάει και χαίρεται αβίαστα. Όλα αυτά συναντήθηκαν στις παραστάσεις που ξεκίνησα και εξακολουθώ να δίνω στην Ισπανία.

Θα έλεγε κανείς ότι οι περιοδείες σας εκτός της χώρας μας, ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια έχουν συστηματοποιηθεί. Ενδεχομένως, λόγω και της κρίσης που διανύουμε, έχετε μεγαλύτερη ανάγκη να «διηγηθείτε» την άλλη πλευρά της Ελλάδας;

Οι συναυλίες που γίνονται στο εξωτερικό προέρχονται από προσκλήσεις είτε από φεστιβάλ είτε από agents που διοργανώνουν συναυλίες. Όλα αυτά τα χρόνια ταξιδεύω και παίζω στο εξωτερικό και ασθάνομαι μέσα από τις δικές μου συναυλίες την αγάπη και την συμπάρασταση του κόσμου στην χώρα μας για τις δυσκολίες που βιώνει. Κι εμείς πάνω στη σκηνή, βάζουμε τα πιο γιορτινά μας και τους διηγούμαστε τα παθη και τις αδυναμίες μας, μέσα από τους ποιητές και τους στιχουργούς μας, που παρ'όλο που δεν καταλαβαίνουν, αισθάνονται το παράπονο, τη χαρά, τη θλίψη και τον έρωτα μέσα από τη μουσική. Είναι η πιο δυνατή συγκίνηση.

Αισίως κλείνετε περισσότερα από 30 χρόνια προσωπικής καλλιτεχνικής διαδρομής. Πώς αισθάνεστε κάθε φορά που εμφανίζεστε στη σκηνή; Ποια συναισθήματα έχουν αλλάξει και ποια μένουν αναλλοίωτα στο χρόνο;

Δεν έχει αλλάξει η συγκίνηση όταν συναντάς ένα σπουδαίο τραγούδι. Είναι πιο σπάνιο όμως. Δεν έχει αλλάξει η χαρά όταν κάνεις μία καλή συναυλία. Οι απαιτήσεις όμως είναι μεγαλύτερες. Δεν έχει αλλάξει η επιθυμία της έκπληξης και του ενθουσιασμού. Μεγάλο εμπόδιο η εμπειρία όμως...

Η κρίση δεν εμποδίζει τη δημιουργία. Σε μια περίοδο πολλαπλών κρίσεων στις ανθρώπινες σχέσεις, την καθημερινότητα, στους θεσμούς, εσείς δημιουργήσατε το νέο σας άλμπουμ 9+ 1 ιστορίες. Μιλήστε μας για αυτό.

Η μουσική είναι η λαϊκότερη των τεχνών. Είναι πάντα η πρώτη τέχνη στην οποία θα καταφύγουμε για να παρηγορηθούμε, για να εκφράσουμε τη χαρά μας, τον έρωτά μας, την απώλειά μας. Είναι η τέχνη που χρειαζόμαστε στην καθημερινότητά μας. Σε αυτό το άλμπουμ συναντώ νέους συνθέτες και στιχουργούς που έχουν ορμή και ενθουσιασμό και φτιάξαμε τραγούδια που μιλάνε για τα αιώνια ερωτήματα. Αγάπη, φόβος, απώλεια, ενθουσιασμός μέσα από 9 και 1 ιστορίες.

Έχετε συνεργαστεί με κορυφαίους δημιουργούς και ερμηνευτές όπως ο Μιχάλης Γκανάς, ο Μάνος Χατζιδάκης, ο Μίκης Θεοδωράκης και έχετε τραγουδήσει ποιήματα του Ελύτη, της Πολυδούρη και του Καβάβη. Όλοι έχουν μιλήσει για την Ελλάδα. Τη δική τους Ελλάδα. Και η δική σας Ελλάδα; Ποιά και πώς είναι;

Η δική μου Ελλάδα είναι το φως της, το γλέντι της, η θάλασσά της, η γη και οι μυρωδιές της, το κρασί της, η μουσική της. Είναι η Ελλάδα που ακόμα και μέσα στη μεγάλη της δυσκολία, φιλοξενεί και παρηγορεί πρόσφυγες δυστυχείς και απέλπιδες, και οι δυσκολίες, είναι μεγάλες και μοιραίες καμμιά φορά, και δεν φαίνεται να ξεπερνιούνται στο κοντινό μέλλον.

Με την Ικαρία έχετε ένα δέσιμο. Παρά το ότι δε μεγαλώσατε εκεί, πάντα επιστρέφετε στο νησί. Αλήθεια, τι είναι για εσάς η Ικαρία;

Είναι το μέτρο. Τα καλοκαίρια μου μέχρι τα 18 έμεινα 3 μήνες στο νησί. Την αγαπώ βαθιά και οριστικά. Με βοήθησε στη διαμόρφωση της σκέψης μου, και μου έδωσε το μέτρο στο τι είναι σημαντικό και τι όχι. Τι σημαίνει συγγένεια, αλλά και τι σημαίνει μικρός τόπος. Τι σημαίνει πρόοδος και τι οπισθοδρόμηση. Η μικρότερη κλίμακα σε βοηθάει να μη χαθείς στον απέραντο κόσμο.

Η αδιάσειστη ελληνική σας αλήθεια. Ποιά είναι;

Πάντα στον νου σου νάχεις την Ιθάκη.
Το φτάσιμον εκεί είν'ο προορισμός σου.
Αλλά μη βιάζεις το ταξείδι διόλου.
Καλλίτερα χρόνια πολλά να διαρκέσει
Και γέρος πια ν'αράξεις στο νησί,
πλούσιος με όσα κέρδισες στον δρόμο,
μη προσδοκώντας πλούτη να σε δώσει η Ιθάκη.

Απόσπασμα από το ποίημα του Κ.Καβάβη, ΙΘΑΚΗ

Κώστας Γαβράς

Σκηνοθέτης και Σεναριογράφος

Ο αριστοτέχνης του πολιτικού θρίλερ, πολυβραβευμένος με Όσκαρ σκηνοθέτης Κώστας Γαβράς είναι αναμφισβήτητα η πιο σημαντική ελληνική προσωπικότητα διεθνώς. Με την προσωπική του οπτική κατάφερε να ξεχωρίσει, κάνοντας δική του Σχολή στον κινηματογραφικό χώρο. Άνθρωπος ήρεμος, προσυτός, πολύ ευγενικός, με μαγνητική ματιά μας μίλησε για την πορεία του, για τη σημερινή κατάσταση, για τη ζωή και το νόστο. Για την Ελλάδα!

Εισαγωγή και ερωτήσεις: Δήμητρα Γ. Χαλαζιά - Συνέντευξη: Μυρτώ Βιδάλη

Γεννηθήκατε και μεγαλώσατε στην Ελλάδα αλλά εδώ και πολλά χρόνια ζείτε και δημιουργείτε στο Παρίσι.

Ο Marc Chagall, είπε: «Κάθε καλλιτέχνης είναι γεννημένος σε κάποιο μέρος αυτού του πλανήτη. Ευαίσθητος δέκτης καθώς είναι, ανταποκρίνεται στις εκάστοτε τάσεις του περιβάλλοντος που τον φιλοξενεί, αλλά πάντα κάτι μένει μέσα του από τον τόπο που γεννήθηκε. Ένα ειδικό άρωμα, μια πνοή ανέμου, ο ήχος των χρωμάτων που τον ακολουθεί, μπαίνει στο έργο του και συχνά κυριαρχεί.» Τι θα λέγατε πάνω σ' αυτό;

Σε εσάς τι έμεινε από την Ελλάδα;

Όλα αυτά που είπε ο Σαγκάλ και ακόμα περισσότερα... Γιατί εγώ έφυγα περίπου στην ηλικία των 20 χρονών από την Ελλάδα και φυσικά ο χαρακτήρας μου και η ψυχολογία μου είχαν διαμορφωθεί. Αυτό με ακολούθησε και με ακολουθεί πάντα. Η διαφορά είναι πως όταν έφτασα στο Παρίσι κατάλαβα ότι βρισκόμουν σε μία άλλη κοινωνία. Οι γνώσεις μου οι καλλιτεχνικές, η παιδεία μου, ήταν πολύ πιο χαμηλά από των Γάλλων. Ιδίως όταν πήγα στη Σορβόνη και γνώρισα άλλους φοιτητές (ίσως να το νιώσατε και εσείς) η διαφορά ήταν τεράστια. Έπρεπε λοιπόν, καταρχήν να μάθω τη γαλλική γλώσσα και να μπω στον κόσμο. Εκείνο που οφείλω επίσης να πω είναι πως την εποχή που έφυγα από την Ελλάδα, δραπέτευσα κατά κάποιον τρόπο από μία κοινωνία, που για την δική μου οικογένεια ήταν πολύ αρνητική και στους νέους σαν και εμένα δεν τους πρότεινε τίποτα το ουσιαστικό, αντιθέτως ζητούσε πολλά πράγματα και δεν έδινε τίποτα σε αντάλλαγμα. Φτάνοντας λοιπόν στη Γαλλία, εκτός των προβλημάτων που αντιμετώπιζα σε σχέση με την παιδεία και την κουλτούρα, με δεχτήκανε πολύ ανοιχτά. Οι σπουδές ήταν δωρεάν τελείως εκείνη την εποχή, τα εστιατόρια και η διαμονή ήταν φθηνά και μπορούσα να δουλέψω διότι οι γονείς δεν είχαν την δυνατότητα να μου στείλουν χρήματα. Ήταν ότι είχε ανάγκη ένας νέος εκείνης της εποχής, πιθανόν και σήμερα. Η Γαλλία ήταν μία καινούρια πατρίδα και σιγά-σιγά απέρριψα σχεδόν τελείως τη σχέση με την Ελλάδα εκτός από την οικογένεια. Εκεί που ένιω-

σα ξανά βαθειά απότομα Έλληνας ήταν μετά την επιβολή της δικτατορίας στην Ελλάδα με το πραξικόπημα των Συνταγματαρχών. Ήταν για εμένα τελείως απaráδεκτο, δεν ξέρω γιατί, ίσως για οικογενειακούς λόγους, από τον πατέρα μου. Και από τότε ο Ελληνισμός μέσα μου έγινε πολύ πιο δυνατός, φούντωσε. Ήταν γεγονός ουσιαστικό για να ξαναγυρίσω σε εκείνο που είμαι τελικά. Φυσικά το γαλλικό μέρος του εαυτού μου υπάρχει πάντα και είναι πολύ δυνατό. Για τον πολύ απλό λόγο ότι στη Γαλλία έκανα ότι μπορούσα να ονειρευτώ να κάνω. Μάλιστα, πράγματα που δεν μπορούσα ούτε καν να τα φανταστώ.

Με τη μετανάστευση εκτός των άλλων βιώνουμε και την απώλεια του ύψιστου αγαθού της μητρικής μας γλώσσας. Εσείς πώς το βιώσατε αυτό;

Είχα αρχίσει να μαθαίνω τα Γαλλικά στο Γαλλικό Ινστιτούτο στην Αθήνα διότι η μητέρα μου, αν και σχεδόν αγράμματη, μας έσπρωχνε να μάθουμε Γράμματα, όπως μας έλεγε. Δυστυχώς για μικρό χρονικό διάστημα καθώς δεν υπήρχε η οικονομική δυνατότητα να συνεχίσουμε να σπουδάζουμε τη γαλλική γλώσσα. Είχα λοιπόν κάποιες βάσεις αλλά όταν έφτασα στη Γαλλία κατάλαβα αμέσως ότι δεν ήξερα τίποτα και άρχισα από την αρχή. Διάβαζα πολύ αλλά συνειδητοποίησα πολύ σύντομα πως ο καλύτερος τρόπος ήταν να συναναστρέφομαι με Γάλλους. Βρισκόμουν στο Παρίσι εδώ και δύο-τρεις μήνες και έμενα στη Cité Universitaire. Ένα βράδυ πήγαμε με φίλους στον κινηματογράφο. Ενώ παρακολουθούσαμε την ταινία ένας φίλος, που βρισκόταν ήδη ενάμιση με δύο χρόνια στο Παρίσι με ρωτάει : Κατάλαβες τι είπε; Εκεί ακριβώς κατάλαβα ότι μιλούσαμε συνεχώς Ελληνικά και δεν θα μάθαινα ποτέ τα Γαλλικά. Έτσι, την επομένη κιόλας ζήτησα να μεταφερθώ στο Maison de France.

Φυσικά τα Ελληνικά μου έχουν «αδυνατίσει» πολύ διότι δεν τα χρησιμοποιώ ούτε στο γράψιμο ούτε στην ομιλία, όπως μπορείτε να καταλάβετε από τη συζήτηση που κάνουμε (γέλια). Με ενοχλεί και μου λείπει πολύ η

ελληνική γλώσσα. Έχω στο κινητό μου ένα ελληνικό λεξικό αλλά είναι πολύ κακό, πρέπει να βρω κάτι καλύτερο. Πολλές φορές ψάχνω μία λέξη και την ξέρω πρώτα στα Γαλλικά και μετά στα Ελληνικά. Και, ναι, αυτό πραγματικά με ενοχλεί. Ακόμα περισσότερο τώρα τελευταία που ο Χρήστος Σαρτζετάκης, ο δικαστής, μου έστειλε το βιβλίο του σχετικά με την υπόθεση Λαμπράκη να το διαβάσω. Είχε κρατήσει σημειώσεις καθ' όλη τη διάρκεια της υπόθεσης και τώρα το εξέδωσε. Μαθαίνει κανείς καταπληκτικά πράγματα. Βέβαια, το έχει γράψει στην καθαρεύουσα οπότε αντιμετωπίσα δυσκολίες. Όσο προχωρώ όμως οι λέξεις ξαναγυρίζουν, υπάρχει η μνήμη κάπου, αυτό είναι το τελείως απίθανο. Είναι η πρώτη μνήμη, το βίωμα.

Σπουδάσατε Λογοτεχνία στη Σορβόνη και συνεχίσατε με σπουδές Κινηματογράφου. Γράφετε σενάρια, σκηνοθετείτε ταινίες που έχουν διακριθεί με βραβεία Όσκαρ και έχουν περάσει στο πάνθεον της 7ης Τέχνης. Σας άρεσε από μικρός να ακούτε και να διηγείστε ιστορίες;

Α, ναι! Όταν ήμουν μικρός και για τέσσερα χρόνια κατά τη διάρκεια της Κατοχής ζούσαμε στο χωριό του πατέρα μου. Θυμάμαι ακόμα τα βράδια του χειμώνα που κοιμόμασταν δίπλα στο τζάκι, χάρω. Δεν ήταν μεγάλο το σπίτι, όμως η οικογένεια ήταν μεγάλη. Αργά το βράδυ οι μεγάλοι συζητούσαν και εγώ άκουγα τις ιστορίες που λέγανε. Μερικές μάλιστα δεν έπρεπε να τις ακούσω αλλά εγώ προσπαθούσα να κρατηθώ ξύπνιος. Ιδίως ο πατέρας μου διηγούνταν πολύ ωραία!

Η αρχική ιδέα όταν πήγα στη Σορβόνη ήταν να γράψω, δεν ξέρω τί, αλλά να γράψω. Το να γράψω βέβαια στα γαλλικά ήταν σχεδόν αδύνατο. Ο κινηματογράφος έγινε για μένα ένα άλλο είδος γραφής, γραφή με εικόνες, το να εκφράζεται κανείς λιγότερο με τις λέξεις και περισσότερο με τις εικόνες. Οπότε έφυγα από τη Σορβόνη και πήγα στη Σχολή Κινηματογράφου. Βρήκα ένα μέσο έκφρασης που κατάλαβα πως ήταν πολύ πιο ανοιχτό και μεγάλο από εκείνο που ήξερα στην Ελλάδα. Τα φιλμ που παρακολουθούσε ο κόσμος εκείνη την εποχή στην Ελλάδα ήταν τα καουμποϊκά, «Ο καλός και ο κακός», τέτοιου τύπου ταινίες. Εδώ, στη γαλλική cinémathèque ανακάλυψα ότι υπήρχε ένας κλασικός κινηματογράφος με έργα όπως οι αρχαίες τραγωδίες αν μπορούμε να πούμε, και αυτό με ενδιέφερε πάρα πολύ.

Πόσο σας έχουν επηρεάσει οι Έλληνες τραγικοί συγγραφείς;

Τρομερά! Όταν συζητούσαμε στο γαλλικό κινηματογράφο το σενάριο αυτό που βρήκαμε αμέσως ήταν η δομή των αρχαίων τραγωδιών, όλων αυτών των σπουδαίων συγγραφέων. Είναι καταπληκτικό ότι οι άνθρωποι εκείνοι έκαναν την αρχή και βρήκαν αμέσως τη δομή ενός έργου θεατρικού ή κινηματογραφικού, διότι συνεχίζουμε πάντα να χρησιμοποιούμε την ίδια δομή. Έχουν δημιουργηθεί βεβαίως και άλλες δομές από τότε, αλλά η βασική δομή, η βάση, παραμένει η ίδια.

Τι είναι για εσάς Ελληνικότητα; Αίσθημα ή συνείδηση;

Και τα δύο. Το αίσθημα είναι ότι μέσα στην ίδια μας την καθημερινότητα, σε αυτή τη χώρα, περιτριγυριζόμεστε από τα αρχαία. Στην Αθήνα όταν ζούσαμε ήταν η Ακρόπολη, μέναμε στον Κολωνό και θυμάμαι η μητέρα μου από το παράθυρο μας έδειχνε την Ακρόπολη. Στο χωριό του πατέρα μου, βρέθηκαν αρχαία από έναν τελείως χαμένο Ναό της Ήρας, καθώς από την αρχαιότητα οι άνθρωποι επισκέπτονταν τα λουτρά. Αρχικά μάλιστα το χωριό ονομαζόταν Καλύβια και κατάφεραν ο πατέρας μου μαζί με άλλους και έναν βουλευτή να μετονομαστεί σε «Λουτρά Ηραίας». Αυτό που θέλω να πω είναι πως ζούσαμε και ζούμε συνεχώς εμείς οι Έλληνες μέσα σε αυτήν την αρχαία κληρονομιά και δεν μπορεί να μην έχει επίδραση πάνω στη συνείδηση μας, πάνω σε αυτό που είμαστε. Πιστεύω πως από τότε που μαθαίνει κανείς το τι έκαναν οι αρχαίοι αλλάζουμε βαθιά, ελπίζω δηλαδή πως αλλάζουμε βαθιά. Νιώθουμε από την φιλοσοφία εκείνη που ανέπτυξαν και που άνοιξε τους δρόμους για μία καινούρια συνείδηση στον κόσμο. Και αναφέρομαι εδώ στη δημοκρατία, παρ' όλο που ήταν μία δημοκρατία ιδιαίτερη, άλλαξε όμως ο κόσμος. Ιδιαίτερα όσον αφορά στη φιλοσοφία, το ότι σκεφτόμαστε πλέον ποιοι είναι ο άλλος και γιατί είναι έτσι και πως πρέπει να είναι. Αλλάζει λοιπόν η συνείδηση του ανθρώπου πια βαθιά. Η επιρροή είναι τελείως καταλυτική.

Η Χώρα μας εκτός των άλλων θρηνεί και την «έξοδο των εγκεφάλων» της (brain drain). Νέοι Έλληνες επιστήμονες, περίπου 350.000, πήραν το δρόμο της μετανάστευσης. Τι θα μπορούσε να αποτελέσει ένα «μεγάλο όπλο» για ένα νέο ξεκίνημα στη Χώρα μας, έτσι ώστε να υπάρχει κίνητρο επιστροφής;

Αυτή είναι η τρομερή πτώχευση της Ελλάδας εδώ και πάρα πολλά χρόνια. Κατά τη γνώμη μου οφείλεται στην πολύ κακή πολιτική των πολιτικών μας ανδρών. Γιατί υπάρχουν όλες οι δυνατότητες να μείνουν οι νέοι στην Ελλάδα και να κάνουν αυτό που κάνουν στην Αμερική ή στη Γερμανία ή εδώ στη Γαλλία. Η συνεχής πολιτική αστάθεια, από την Δικτατορία του Μεταξά, πριν τον πόλεμο και μετά είχαμε τον Ψυχρό Πόλεμο που ήταν ακόμα χειρότερα γιατί κανένας δεν μπορούσε να εκφραστεί όπως ήθελε. Καθώς επίσης και το γεγονός ότι μία μικρή μερίδα του πληθυσμού της ελληνικής κοινωνίας μπορούσε να τα έχει όλα. Είχε πρόσβαση σε όλα τα αγαθά ενώ οι υπόλοιποι δεν είχαν τίποτα ή σχεδόν τίποτα. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την έξοδο των νέων από τη χώρα, φύγαμε όλοι μας, ένα σωρό. Ευτυχώς σε μια ορισμένη περίοδο άρχισαν να ξαναγυρίζουν. Θυμάμαι μου έλεγαν μία φορά σε ένα πανεπιστήμιο στην Αμερική ότι είχαν πάρα πολλούς Έλληνες φοιτητές οι οποίοι παρέμεναν, τώρα όμως ξαναγυρίζουν στην Ελλάδα. Νομίζω πως ήταν προς τα τέλη του 20ου και αρχές του 21ου αιώνα. Αυτό διήρκεσε περίπου 15 χρόνια. Τότε, κάτι συνέβη το οποίο αποτέλεσε πόλο έλξης για την επιστροφή των νέων που είχαν φύγει στο εξωτερικό. Το πληρώνουν βέβαια ίσως τώρα οι Έλληνες. Δυστυχώς τώρα ξαναφεύγουν και αυτή είναι η με-

γάλη πτώχευση, διότι από αυτούς που φεύγουν οι περισσότεροι δεν θα ξαναγυρίσουν, θα βρουν δουλειά, θα κάνουν οικογένεια και θα επιστρέφουν μόνο σαν τουρίστες. **Κίνητρο επιστροφής για αυτούς τους νέους θα ήταν η αλλαγή της ελληνικής κοινωνίας.**

Για παράδειγμα ο αδερφός μου, ασχολείται με την έρευνα των καρδιαγγειακών παθήσεων σε ένα μεγάλο εργαστήριο στη Βοστώνη και πηγαίνει συχνά για Διαλέξεις στα πανεπιστήμια στην Ελλάδα και ιδίως στην Πάτρα. Στην αρχή ήθελε να επιστρέψει οριστικά στην Ελλάδα αλλά αποφάσισε να μην το κάνει. Πηγαίνει πότε-πότε για να βοηθήσει. Είναι ο τρόπος ζωής, η πολιτική ζωή, ο τρόπος ακόμη των φοιτητών που τον κάνουν να μην έχει διάθεση να επιστρέψει.

Η έλλειψη οργάνωσης και το γεγονός ότι τα κόμματα παίζουν συνεχώς τρομακτικό ρόλο στην παιδεία. Λοιπόν, όλη αυτή η γενική νοοτροπία πρέπει να αλλάξει στην Ελλάδα. Έτσι οι άνθρωποι θα έχουν διάθεση επιστροφής. Και ειδικά σήμερα με την οικονομική κρίση που επικρατεί έχει χειροτερέψει. Το πώς δηλαδή χρειαζόμαστε το κράτος και το πώς το ίδιο το κράτος μας χρησιμοποιεί. Και όταν λέω κράτος εδώ εννοώ τα πολιτικά κόμματα, τις διαφορετικές ιδεολογίες που ο καθένας προσπαθεί να επιβάλλει το πιστεύω του. Και έχει τόσα πολλά πιστεύω στη Ελλάδα που δημιουργείται χάος.

Μέσα από το έργο σας διαγράφεται καθαρά η κοινωνικο-πολιτική σας ευαισθησία. Θα σταθώ για λίγο στην ταινία σας «Παράδεισος στη Δύση». Ο θεατής ζει έντονα την αγωνία και την περιπέτεια της μετανάστευσης. Τελικά υπάρχει Παράδεισος;

Παράδεισος με την έννοια τη θρησκευτική δεν υπάρχει φυσικά. Εγώ νομίζω πως ερχόμαστε από το τίποτα, ζούμε μία ορισμένη περίοδο και ξαναγυρίζουμε στο τίποτα. Και κατά τη γνώμη μου εκείνο που είναι σημαντικό στη ζωή του κάθε ανθρώπου είναι να ζήσει αυτή την περίοδο -80,70,60 δεν ξέρω πόσα χρόνια με έναν τρόπο καλό για τον εαυτό του αλλά και τον καλύτερο δυνατό και για τους άλλους. Αυτή είναι η προσωπική μου φιλοσοφία, δεν περιμένω να αποτελέσει δόγμα, αλλά την πιστεύω πολύ βαθιά και έχω γνωρίσει πολλούς ανθρώπους που σκέφτονται με τον ίδιο τρόπο.

Να είναι δηλαδή πάνω απ' όλα ο άνθρωπος, η ελευθερία του και η αξιοπρέπειά του.

Ο Παράδεισος υπάρχει μέσα από τους ανθρώπους, μέσα στη ίδια την κοινωνία που ζούμε. Τον δημιουργούμε με τον τρόπο ζωής μας. Είτε λοιπόν έχουμε ένα τρόπο ζωής που μας ενισχύει και μας ισχυροποιεί, είτε έναν τρόπο ζωής που μας καταστρέφει. Αυτός είναι ο Παράδεισος, εδώ και πουθενά αλλού. Είναι η ίδια η ζωή, το τι κάνουμε για τους τριγύρω μας, τι κάνουν εκείνοι για εμάς, το πώς οργανώνεται η ίδια μας ζωή, είναι ο Παράδεισος και η Κόλαση. Και νομίζω πως είναι ένα από τα θέματα γενικά στις ταινίες μου καθώς αποτελεί ζήτημα ουσιαστικό για μένα.

Ποιά είναι η δική σας Ελλάδα σήμερα;

Τι σας συγκινεί ιδιαίτερα;

Εκείνο που με συγκινεί γενικά στη ζωή απέναντι σε κάποιον ή κάποια που νοιάζομαι είναι το αν έχουν καλή ή κακή ζωή, αν ζουν μία καλή ή μία κακή στιγμή. Σήμερα με συγκινεί αυτή η κακή στιγμή που ζει η Ελλάδα και η εικόνα της προς τον υπόλοιπο κόσμο η οποία είναι συχνά μέτρια έως κακή. Το χειρότερό μου είναι ο οίκτος, αυτή η φράση : Αχ! Οι φουκαράδες οι Έλληνες!

Με συγκινεί λοιπόν, ότι πολλοί Έλληνες ζουν μία κατάσταση πολύ δύσκολη, μη ανθρώπινη. Η ιδέα της κοινωνίας είναι να εξελίσσεται προς το καλύτερο, να γίνεται καλύτερη. Και έτσι φαινόταν πως άρχισε να γίνεται και στην Ελλάδα. Αλλά τώρα γυρνάμε προς τα πίσω, βρισκόμαστε σε μία τρομακτική περίοδο και δεν βλέπει κανείς πως και πότε θα αλλάξει αυτό. Αυτό είναι που συγκινεί και που ενοχλεί ταυτόχρονα.

Αν κάνατε μία ταινία για την Ελλάδα τώρα, τι τίτλο θα της δίνατε;

Προσπαθώ, προσπαθώ να κάνω μία ταινία για την Ελλάδα τώρα. Δεν θα μπω όμως στις λεπτομέρειες αυτής της ταινίας. Εκείνο που νομίζω πως πρέπει να κάνουμε στην Ελλάδα εγώ και οι συνάδελφοι σκηνοθέτες είναι να προσπαθήσουμε να καταλάβουμε τη νοοτροπία της Ελλάδας. Γιατί είμαστε όπως είμαστε και πως είμαστε τελικά; Δεν νομίζω πως πρέπει να ψάξουμε τις λύσεις αλλά να βρούμε και να δείξουμε πρώτα το ποιοι είμαστε. Διότι αυτό πιστεύω πως είναι και το βασικό μας πρόβλημα, η νοοτροπία μας. Διότι καταρχήν δεν γνωρίζουμε ποιοι είμαστε και έχουμε γενικά την εντύπωση πως είμαστε κάτι άλλο. Και αυτό παραπέμπει σε προηγούμενη σας ερώτηση που μιλήσαμε για τη σχέση με την αρχαία Ελλάδα. Μας προτείνει κάτι και αυτό μας μεγαλώνει, μας ενδιαφέρει και μας πείθει κατά κάποιο τρόπο. Τελικά όμως στην καθημερινή μας ζωή δεν καταφέρνουμε να έχουμε κάτι αντίστοιχο, γι' αυτό μιλάω για νοοτροπία. Γι' αυτό και νομίζω πως είμαστε πολύ-πολύ διαφορετικοί από τους άλλους λαούς, δεν θέλω να πω αν είμαστε καλύτεροι ή χειρότεροι, αλλά είμαστε σίγουρα διαφορετικοί. Υπάρχει μία ιδιαιτερότητα στην Ελλάδα, ή τουλάχιστον έτσι θέλουμε να πιστεύουμε, οι ξένες όμως επιρροές είναι ευδιάκριτες. Όταν μιλάμε με τους Έλληνες σήμερα αυτό που θέλουμε να είμαστε ή πιστεύουμε ότι είμαστε χαλάει, αλλάζει. Αναφέρομαι στον φιλοαμερικανισμό που έχει επικρατήσει σε μεγάλη μερίδα των Ελλήνων και που είναι τελείως αντίθετος από την φιλοσοφία της αρχαίας Ελλάδας.

Ποιά είναι η αγαπημένη σας λέξη;

Δεν θα ήθελα να φανεί σαν πατριωτισμός αλλά η λέξη «Ελλάδα» είναι μία λέξη πολύ σοβαρή και πολύ σημαντική για εμένα. Κάθε φορά που εμφανίζεται κάπου μου κεντρίζει άμεσα το ενδιαφέρον. Είναι μάλλον ενδιαφέρον και συγκίνηση ταυτόχρονα διότι συνοδεύεται από συναισθήματα. Η Ελλάδα, όχι μόνο σαν λέξη, αλλά και ότι εμπεριέχεται σε αυτή με συγκινούν βαθύτατα.

Ο ΒΑΡΚΑΡΗΣ ΤΗΣ ΣΠΙΝΑΛΟΓΚΑΣ

Του ΝΙΚΟΥ ΨΙΛΑΚΗ

Δεν πίστευα στα μάτια μου όταν τους είδα να μαζεύουν τα πράματά τους και να ετοιμάζονται για το μεγάλο φευγιό. Δεν είχαν και πολλά να πάρουν μαζί τους, λίγα ρούχα μόνο και τις φωτογραφίες που τους είχαν στείλει από τον έξω κόσμο. Τι άλλο να πάρουν; Τα δάκτυλα που λείπανε από τα χέρια τους ή τα χείλια που λείπανε από τα πρόσωπά τους; Σε λιγότερο από μια βδομάδα θα άδειαζε το νησί κι αυτές τις τελευταίες ημέρες πηγαινοέρχονταν στους δρόμους συλλογισμένοι κι ανυπόμονοι. Κάθε πρωί, την ώρα που σίμωνε η βάρκα, έβλεπα μίαν εικοσαριά να κατηφορίζουν στην αποβάθρα, άλλος με μια βαλίτσα στο χέρι, άλλος μ' έναν μπόγο. Δεν ήξερα γιατί, δεν τόλμησα να τους ρωτήσω, ίσως να φοβούνταν μην τυχόν και φύγει το καϊκι χωρίς αυτούς. Δάκρυζαν

τα μάτια μου κι έστρεφα προς τα πίσω το πρόσωπό μου, δεν ήθελα να με δουν δακρυσμένο κι εμένα. Τους ήξερα. Όλους τους ήξερα, τετρακόσιους εξήντα νοματαίους, άντρες και γυναίκες, νέους και γέρους. Εγώ ήμουν τ' αυτιά και τα μάτια τους, εγώ τους έφερνα τα μαντάτα από τον έξω κόσμο· όλα τα γράμματα που στέλνανε, όλα τα γράμματα που λάμβαναν από τα δικά μου χέρια περνούσαν. Κι αυτές τις τελευταίες ημέρες ο χαιρετισμός τους ήταν πιο γκαρδιακός, σίμωναν στη βάρκα, τραβούσαν τα σκοινιά για να τη δέσουν, φώναζαν όλοι μαζί δυνατά «καλωσόρισες, Καπετάν Φουρτούνα» κι οι φωνές τους αντηχούσανε στα μπεντένια. Έτσι με ξέρανε: Καπετάν Φουρτούνα. Δεν ήταν αυτό τ' όνομά μου, Νικόλαο Σφυρή με λένε, έτσι με γράφουνε τα χαρτιά. Το Φουρτούνας είναι παρα

ο Καπετάν Φουρτούνας

τσούκλι, μου το κόλλησαν από παιδί γιατί αγαπούσα τη θάλασσα. Το 1923, όταν πήρα το απολυτήριο του στρατού και μπήκα βαρκάρης στη δουλειά του λεπροκομείου, προσθέσανε κι αυτό το μεγαλόπρεπο Καπετάν μπροστά στο παρατσούκλι, με ψηλώσανε τάχατες οι χωριανοί μου, κι έτσι έγινα ο Καπετάν Φουρτούνας με τ' όνομα.

Κοντά τριανταπέντε χρόνους έζησα με το πηγαινέλα, κάθε μέρα δρομολόγια, Ελούντα - Σπιναλόγκα, Πλάκα-Σπιναλόγκα, Άη Νικόλας-Σπιναλόγκα, κι ανάποδα. Σταμάτησα το '57.

Κι αν δεν παίρνανε την απόφαση ν' αδειάσουν το νησί, θα πηγαινοερχόμουν ακόμη, όταν μάθει να ζει κανείς με τη αλμύρα δεν την αφήνει, δεν δίνει διαζύγια η θάλασσα.

Ξέρεις τι είναι ν' αδειάζει ένα νησί; Ξέρεις τι είναι να περπατάς στους έρημους δρόμους και να συναντάς μονάχα φαντάσματα; Ε, και δεν έχει περάσει βάσανα τούτος ο τόπος! Κάστρα βενέτικα, σπιτία με χρυσά κλειδιά - τέτοιο πλούτος είχαν οι Τούρκοι της Σπιναλόγκας - οι πιο παραλήδες караβοκύρηδες μέναν εδώ. Μην τα κοιτάς τώρα, δεν τ' αγάπησαν οι απόκληροι που τους ξορίσανε στο νησί, στα πρώτα χρόνια ξηλώνανε πόρτες και παράθυρα για ν' ανάβουνε τις παρασιές, κατεβάζανε τα δοκάρια, κρύωναν οι κακομοίρηδες, τι να κάμουν; Και δίπλα στ' αρχοντικά τα ρημαγμένα, χαμόσπιτα και χαλάσματα, όλ' ανακατωμένα.

Τη μέρα που θα έπαιρνα το τελευταίο ταχυδρομείο, Ιούλιος μήνας, παραμονές της Αγίας Μαρίας, κίνησα πάλι για το καθημερινό δρομολόγιο. Από μακριά έβλεπα ανθρώπους στην προκυμαία, στέκονταν σαν στρατός παραταγμένος, όλοι σε

μια γραμμή, όλοι στραμμένοι στη θάλασσα. Δεν με παραξένεψε· ήξερα πως βιάζονταν να φύγουν. Με παραξένεψε, όμως, που είδα λίγο πέρα, προς τ' ανατολικά μετά την προκυμαία, τον Γιάννη τον Αμίλητο. Είχε μπει μέχρι τα γόνατα στο νερό και κοιτάζε, δεν ξέρω τι κοιτάζε.

Τον ουρανό; Τον ήλιο; Δεν ξέρω.

Σήκωσα το χέρι ψηλά, το σήκωσε κι εκείνος· αυτός ήταν ο δικός μας χαιρετισμός, μόλις έβλεπε τη βάρκα σήκωνε το χέρι λες και μου έκανε σινιάλο. Δεν τον συναντούσα συχνά, τις πιο πολλές ώρες τις περνούσε κλεισμένος στη μοναξιά του. Κοντά είκοσι χρόνους βρισκόταν στο νησί και είκοσι κουβέντες δεν είχε πει όλες κι όλες, με το σταγονόμετρο βγαίνανε τα λόγια από το στόμα του. Αν συναντούσε κανέναν στο δρόμο τον καλημέριζε με τον τρόπο του, κουνούσε το κεφάλι, έσκυβε λίγο, κάποιος ψίθυρος στριμωχνόταν ανάμεσα στα δόντια του, μα λόγος δεν έβγαине.

Έδεσα τη βάρκα, σίμωσαν κάμποσοι άντρες κοντά, μ' έβαλαν στη μέση κι άρχισαν να με ρωτούν για τον έξω κόσμο. Μέχρι και για τα πολιτικά με ρωτούσαν. Δεν περίμεναν, βέβαια, ν' ακούσουν σπουδαία πράματα από έναν βαρκάρη, αυτοί τα είχαν όλα στο νησί, ραδιόφωνο, κινηματογράφο, γεννήτρια για το ηλεκτρικό που εμείς δεν είχαμε στα χωριά μας. Φαίνεται, όμως, πως είχαν ανάγκη να μιλούν και με άλλους ανθρώπους, όχι μόνο με αρρώστους, έτσι το ξηγώ με το δικό μου μυαλό.

Ο Γιάννης ο Αμίλητος δεν σίμωσε. Μόλις κατέβασε το χέρι, μετά τον χαιρετισμό, πέρασε τη βενετσιάνικη πόρτα και χάθηκε από τα μάτια μου. Έτσι έκανε πάντα.

Κλεινόταν με τις ώρες σε μια κάμερα κι αν πήγαινε στο καφενείο καθόταν σε μια γωνιά μοναχός του, κοιτάζε από το παράθυρο προς τη θάλασσα, έμενε για λίγο κι έφευγε. Το σπίτι του βρισκόταν πίσω από την εκκλησία, κοντά στο νοσοκομείο, να εκεί, εκεί που σου δείχνω, χαλάσματα είναι τώρα. Κάμποσες φορές είχα περάσει απ' αυτή τη μικρή γειτονιά και πάντα σταματούσα, πότε για να μιλήσω στον Δημητράκη, πότε για να χαζέψω της νοικοκεροσύνη μιας μεσόκοπης γυναίκας από τα χωριά της Σητείας. Τον Γιάννη τον Αμίλητο έκανα πως δεν τον έβλεπα, τις πιο πολλές φορές καθόταν δίπλα στο παράθυρο, κλειστό το παράθυρο, και κοιτάζε, δεν ξέρω τι κοιτάζε, μάλλον κι εκείνος δεν ήξερε. Αχ, τώρα που τα θυμάμαι, είναι σα να τους βλέπω πάλι όλους μπροστά μου. Ο Δημητράκης ήταν παιδί λεπρών, άλλοι λέγανε πως ήταν άρρω-

στο κι άλλοι πως όχι. Οι γονείς του είχαν πεθάνει, μα οι γείτονες δεν το άφησαν να νιώσει ορφάνια. Η μεσόκοπη έμενε στο διπλανό σπιτάκι, δυο κάμερες όλες κι όλες. Η πόρτα της ήταν πάντοτε ανοιχτή, χειμώνα - καλοκαίρι ανοιχτή, κι εκείνη καθόταν στο πλάι με το εργόχειρο στο χέρι. Πότε έπλεκε πότε κεντούσε, όλο κεντήματα και δαντέλες ήταν το χαμόσπιτό της. Στον βορεινό τοίχο είχε κρεμασμένη τη φωτογραφία μιας οικογένειας, μάλλον της δικής της πριν τη σκορπίσει η αρρώστια: ο άντρας καθισμένος σε καρέκλα, η γυναίκα όρθια δίπλα του με το ζερβί της χέρι ακουμπισμένο στον ώμο του άντρα. Τρία ή τέσσερα κοπέλια στέκονταν πλάι στη μάνα πιασμένα χέρι με χέρι.

Πρόσχαρη γυναίκα μα κακότυχη, δυο-τρεις μήνες πριν την εκκένωση τη βρήκανε πεσμένη στο πάτωμα κάτω από τη φωτογραφία, κι ο παπά Χρύσανθος, ένας λιπόσαρκος καλόγερος -άγιος άνθρωπος- την έθαψε στην ανατολική μεριά του κοιμητηρίου, καταντικρύ στη Σητεία: ίσως για να κοιτάζει διαρκώς τον τόπο της, ίσως και για να κάνει κάθε νύχτα σινιάλα στα παιδιά της. Στην ίδια γειτονιά έμενε μια κοπελιά από τη Σαλονίκη κι ένας γέρος από τα χωριά της Πάτρας: είχε χάσει τα μισά δάκτυλά του ο κακομοίρης, είχανε πέσει από την αρρώστια, κι οι δυο γυναίκες, η Στειακιά κι η Σαλονικιά, δεν τον άφησαν να νιώσει τη μοναξιά, τον τάζαν λες κι ήταν παιδί τους. Ξέρεις, οι λεπροί βοηθούσαν ο ένας τον άλλον. Έτσι, γιατί ελπίζανε πως θα βρισκόταν κάποιος άλλος να τους βοηθήσει κι αυτούς όταν θα τους μάραине η αρρώστια.

Μόνο μια φορά στα τόσα χρόνια, λίγο μετά την Κατοχή, είχε τύχει ν' ακούσω τη φωνή του Γιάννη του Αμίλητου, ένα μεσημέρι, την ώρα που ετοιμαζόμουν να λύσω τη βάρκα για να φύγω. Η αποβάθρα του νησιού βρισκόταν απέναντι από τη βενετσιάνικη πόρτα και παραδίπλα κάποιοι μαστόροι, χτίστες, είχαν παρατήσει πέτρες και χώματα.

Ο Δημητράκης ανακάτεψε τις πέτρες, τις ανασή-

κωνε, κάτι φαινόταν πως έψαχνε.

Έτρεξα κοντά του.

- Τι έχασες;

- Τίποτα.

- Και τι ψάχνεις;

- Τίποτα.

- Και τότε γιατί σκαλίζεις με τέτοιο ζόρι;

- Κολισαύρες γυρεύω. Να, μια μεγάλη χώθηκε μέσα σε τούτες τις πέτρες, έλα να με βοηθήσεις να την πιάσω.

Κολισαύρα λέμε στον τόπο μας τα ερπετά, τις σαύρες. Τις έπιαναν, τις έκοβαν κομματάκια, έβαζαν τα κομματάκια μέσα στα σύκα και τα τρώγανε. Πίστευαν πως αυτό ήταν το φάρμακο της λέπρας. Άλλοι τα κατάπιναν αμάσητα, άλλοι έκαναν εμετό, δεν άντεχαν, σιχαίνονταν τις σαύρες, αλλά δοκίμαζαν. Η δίψα για ζωή νικούσε τη σιχαμάρα, λένε πως ο πνιγμένος πιάνεται από τα μαλλιά του κι έχουν δίκιο να το λένε.

Τι να κάμω, κοντοσίμωσα κι εγώ κι έψαχνα τις πέτρες, ήξερα πως ήταν παραμύθι, μα δεν ήθελα να του το πω, ποιος έχει δικαίωμα να στερήσει την ελπίδα από ένα παιδί; Καθώς έσκυβα νιώθω στην πλάτη μου ένα σκούνημα, γυρίζω, κοιτάζω και βλέπω τον Γιάννη τον Αμίλητο να κρατεί από την ουρά μια κολισαύρα. Σπαρταρούσε ακόμη το ζωντανό, το κοίταζε αυτός και τα μάτια του λαμπύριζαν, πρώτη φορά που δεν ήταν απλανές το βλέμμα του. Με κοίταξε κατάματα, μάλλον ήθελε να συμεριστώ τη χαρά του, «το φάρμακο βρέθηκε» φώναξε δυνατά, πήρε τον Δημητράκη από το χέρι κι έφυγαν τρεχάτοι.

Το 1957, δεκαεφτά του Ιούλη, ανήμερα της Αγίας Μαρίνας, άδειασε το νησί. Ανακατωμένες η χαρά με τη λύπη, αγωνία μεγάλη: μερικοί δεν ήθελαν να φύγουν, λέγανε πως εκεί ήταν το σπίτι τους, άλλο σπίτι δεν είχαν, άλλον τόπο δεν αναγνώριζαν για δικό τους. Λίγες ημέρες πριν φόρτωσα το τελευταίο ταχυδρομείο και ξανοίχτηκα στη θάλασσα.

Ξέρεις, όλα τα γράμματα των αρρώστων περνούσαν από κλίβανο κι έμπαινε η σφραγίδα ΑΠΕΛΥΜΑΝΘΗ με λιλά μελάνι, όλα τα πράματα που έπιαναν στα χέρια τους οι λεπροί απολυμαίνονταν, ακόμη και τα λεφτά. Δεν ξέρω κι εγώ τι μ' έκαμε να πάρω την τελευταία αλληλογραφία στα χέρια μου, με το ένα χέρι κρατούσα το τιμόνι της βάρκας και με το άλλο σκάλιζα τους φακέλους με τις τελευταίες επιστολές. Παρατηρούσα τη σφραγίδα, παράξενο μου φαινόταν που θα την πετούσαν τώρα πια στα σκουπίδια, διάβαζα διευθύνσεις και ονόματα, κανένα δεν ήθελα να ξεχάσω.

Ανάμεσα στα γράμματα ήταν και κάμποσες κάρτες χωρίς φακέλους, απ' αυτές που τις στέλνουν ανοιχτές τις μεγάλες γιορτές· άλλες είχαν χρωματιστές ζωγραφιές με ρόδα κι άλλες φωτογραφίες με ανθρώπους που χαμογελούσαν. Μια μόνο, η τελευταία στη σειρά, μια μαυρόασπρη, είχε ζωγραφισμένο τον αναστημένο Χριστό μ' ένα λάβαρο στο χέρι. Παράξενο μου φάνηκε· κάρτα λαμπριάτικη μέσα στο κατακαλόκαιρο; Θες από περιέργεια θες από απορία τη γύρισα για να δω ποιος την έστειλε. Θα το πιστέψεις;

Ο Γιάννης ο Αμίλητος! Πρώτη φορά διάβαζα τ' όνομά του, είκοσι χρόνια στη Σπιναλόγκα και δεν

είχε απασχολήσει ούτε μια φορά το ταχυδρομείο. Κανένα γράμμα δεν είχε λάβει και κανένα δεν είχε στείλει. Κρατούσα την κάρτα, την κοιτάζα κι έτριβα τα μάτια μου, δεν μπορούσα να το πιστέψω. Βλέπεις, ήμουν ο μόνος που ήξερα το μυστικό του Γιάννη του Αμίλητου.

Τυχαία το είχα μάθει από έναν χωροφύλακα που είχε υπηρετήσει πριν από χρόνια στα μέρη του. Τρεις αδερφές είχε, ανύπαντρες κι οι τρεις, πώς να τολμήσουν να πουν πως ο αδερφός τους ήταν κλεισμένος στη Σπιναλόγκα; Περνούσαν τα χρόνια, ο Γιάννης δεν φαινόταν, δύσκολο να κρατηθούν μυστικά τέτοια πράματα, βούιζε ο τόπος κι αυτές σιωπούσαν.

Τρεις λέξεις έγραφε η κάρτα, τρεις λέξεις όλες κι όλες, με γράμματα μεγάλα, κεφαλαία: ΤΟ ΦΑΡΜΑΚΟ ΒΡΕΘΗΚΕ.

ΥΣΤΕΡΟΓΡΑΦΟ (ΣΤΟ ΠΕΡΙΘΩΡΙΟ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ)

Σπιναλογγίτικο περιστατικό μεταπλασμένο σε διήγημα. Τον Καπετάν Φουρτούνα τον γνώρισα τον Γενάρη του 1981 και τον συνάντησα ξανά το καλοκαίρι του ίδιου χρόνου. Τη δεύτερη φορά κρατούσα κάτι γράμματα λεπρών που είχαν πέσει τότε στα χέρια μου. Τους ήξερε, όλους τους ήξερε με τα μικρά τους ονόματα και με τις μικρές ιστορίες τους· αληθινό αρχείο μνήμης ο μπάρμπα Νικόλας, ολόκληρη η ανθρώπινη περιπέτεια ξεδιπλωνόταν μπροστά μου σαν άνοιγε το στόμα του. Ήταν τότε 84 χρονών, κωπηλάτης της ζωής κι ας ήξερε πως έκανε πια τα τελευταία του δρομολόγια.

Θοδωρής Καλλιφατίδης

Συγγραφέας, Φιλόσοφος

**Η μητρική μου γλώσσα
μου είναι πλέον η μόνη πατρίδα που έχω.**

Ο Θοδωρής Καλλιφατίδης γεννήθηκε στους Μολάους της Λακωνίας, τελείωσε το Γυμνάσιο στην Αθήνα, σπούδασε Θέατρο στη Σχολή Κουν και το 1964 έφυγε για τη Σουηδία, όπου ζει μόνιμα. Στη Στοκχόλμη σπούδασε Φιλοσοφία και μερικά χρόνια αργότερα τη δίδαξε στο ίδιο Πανεπιστήμιο. Άρχισε να γράφει στα σουηδικά από το 1969. Από το 1994 γράφει τα βιβλία του και στα ελληνικά. Έχει εκδώσει μυθιστορήματα, ποιητικές συλλογές, ταξιδιωτικά δοκίμια, θεατρικά έργα, κινηματογραφικά σενάρια και έχει σκηνοθετήσει μία ταινία. Δύο χώρες, δύο πολιτισμοί, δύο γλώσσες κι ένας συγγραφέας που έχει τιμηθεί με σημαντικά διεθνή λογοτεχνικά βραβεία για το έργο του. Τα βιβλία του κυκλοφορούν σε είκοσι γλώσσες.

Το τελευταίο του μυθιστόρημα *ΠΑΝΤΑ ΘΑ ΕΠΙΣΤΡΕΦΩ*, που εστιάζει στο διαχρονικό και τόσο επίκαιρο θέμα της μετανάστευσης, γραμμένο με λιτή, ήπια και καθαρή γραφή ήταν η αφορμή για την παρακάτω συνέντευξη.

Συνέντευξη: Δήμητρα Γ. Χαλαζιά

Η μετανάστευση αποτελεί το κεντρικό θέμα στο τελευταίο σας βιβλίο ΠΑΝΤΑ ΘΑ ΕΠΙΣΤΡΕΦΩ. Οι ήρωες αναγκάζονται να εγκαταλείψουν την Ελλάδα. Όταν ξεκινάτε να γράφετε το «ερέθισμα» που λάβατε, έχει πραγματική βάση;

Πάντα. Μόνο όταν κάτι είναι ζωντανό μέσα μου μπορώ να γράψω. Το συγκεκριμένο βιβλίο είναι βασισμένο στο ημερολόγιο μιας μετανάστριας που λίγο ως πολύ έζησε τα γεγονότα που περιγράφονται.

Πότε διεισδύουν τα στοιχεία μυθοπλασίας στο μυθιστόρημα;

Όταν πρέπει να μπω στη ψυχολογία των ανθρώπων, στην πιο λεπτομερή περιγραφή καταστάσεων αλλά και στην ανάγκη να εκφράσω τις δικές μου εμπειρίες.

Το βιβλίο σας, αποτελεί ύμνο στη μετανάστευση.

Οι ήρωές σας δικαιώνονται κι ανταμείβονται για τις θυσίες που έκαναν. Κι όταν η ηρωίδα σας αποφασίζει την πολυπόθητη επιστροφή, θέτετε το ερώτημα: «Εκείνη ήθελε την Ελλάδα. Η Ελλάδα όμως την ήθελε.» Τι συμβαίνει με τη Χώρα μας και τα απόδημα παιδιά της;

Αυτό είναι ένα μεγάλο και πικρό θέμα. Πολλοί που επιστρέφουν απογοητεύονται. Γεγονός είναι ότι τόσο το κράτος όσο και πολλοί πολίτες προτιμούν να είναι ο θείος στην Αμερική ή στην Αυστραλία ας πούμε και να τους βοηθάει παρά να γυρίσει στην Ελλάδα οπότε μπορεί να χρειαστεί να τον βοηθήσουν εκείνοι.

Στην Ομήρου Οδύσσεια έχουμε διαβάσει «πίποτε δεν είναι πιο γλυκό από την πατρίδα.» Συμφωνείτε;

Βασικά, ναι. Μόνο που η πατρίδα ως γνωστό δεν είναι το ίδιο πατρίδα για όλους.

Ο τίτλος του βιβλίου σας ΠΑΝΤΑ ΘΑ ΕΠΙΣΤΡΕΦΩ αγκυλιάζει θερμά τις ξενιτεμένες ψυχές. Είναι σαν ένα μήνυμα αγάπης. Θα θέλατε να μας τον σχολιάσετε;

Ο καημός του γυρισμού δεν μικραίνει με τα χρόνια. Δυναμώνει. Τώρα που είμαι εκτός Ελλάδος πάνω από πενήντα χρόνια σκέφτομαι τον γυρισμό όλο και πιο συχνά, αν και ξέρω ότι δεν μπορώ να γυρίσω πίσω πια. Η Ελλάδα που έχασα, δεν υπάρχει πια. Χάθηκε.

Με τη μετανάστευση βιώνουμε πολλές απώλειες.

Μια από αυτές είναι και το μέγιστο αγαθό της μητρικής μας γλώσσας. Πώς το βιώσατε εσείς αυτό;

Η μητρική μου γλώσσα μου είναι πλέον η μόνη πατρίδα που έχω.

Ο μεγάλος ποιητής Γκαίτε είχε πει: «Ένας συγγραφέας, όποιος και αν είναι, όπου και αν βρίσκεται, βάζει το χέρι του βαθιά στην κοινωνία, στη ζωή που υπάρχει γύρω του και ό,τι και αν βγάλει θα είναι κομματάκι της αλήθειας.» Το ζητούμενο ενός συγγραφέα είναι η αλήθεια; Κάποια μορφή αλήθειας ίσως. Αλλά το ζητούμενο μπορεί να είναι καθαρά αισθητικό, η ομορφιά της γλώσσας, ο ρυθμός, η φαντασία και το όνειρο.

Ετυμολογικά η λέξη αλήθεια σημαίνει «αυτό που δεν ξεχνιέται, που δεν μπορεί να λησμονηθεί» Απευθύνομαι και στον Φιλόσοφο που είστε για να μας ορίσετε τι είναι το αληθινό κατ'εσάς.

Φοβερά δύσκολη ερώτηση. Γενικά θα έλεγα ότι η αλήθεια είναι αυτό που φάχνουμε και πολύ σπάνια αυτό που βρίσκουμε.

Το φετινό βραβείο Λογοτεχνίας Νόμπελ αποδόθηκε στον Bob Dylan. Πώς εκτιμάτε αυτή την επιλογή της Σουηδικής Ακαδημίας;

Μου φαίνεται λίγο σαν πλεονασμός. Ο Ντίλαν είναι βασικά σπουδαίος μουσικός. Γενικά όμως δεν με απασχολεί το θέμα. Του χρόνου θα το πάρει κάποιος άλλος.

ΘΟΔΩΡΗΣ ΚΑΛΛΙΦΑΤΙΔΗΣ ΠΑΝΤΑ ΘΑ ΕΠΙΣΤΡΕΦΩ

(...)Η Αλίκη ήταν είκοσι δύο χρονών. Στην Αθήνα πήγαινε στο τρίτο έτος της Ιατρικής, όμως η κρίση την ανάγκασε να εγκαταλείψει τις σπουδές της και την χώρα της. Το όνειρό της ήταν να γίνει παιδίατρος. Αντί γι' αυτό βρέθηκε στην Σουηδία να δουλεύει σαν έκτακτη νοσοκόμος σε μια μονάδα κοινωνικής περίθαλψης, που μόνιμα είχε έλλειψη προσωπικού. Σε τρεις μήνες έμαθε αρκετά σουηδικά για να τα βγάζει πέρα με τα γεροντάκια που εξυπηρετούσε.

Της άρεσε η δουλειά της, συναντούσε ανθρώπους. Μερικοί ήταν δύσκολοι, οι περισσότεροι το αντίθετο. Μεταξύ άλλων είχε και έναν γέροντα ενενήντα οκτώ χρονών, ο οποίος της απήγγελλε από τους πρώτους στίχους της Ιλιάδας, που τους θυμόταν από το γυμνάσιο. Εκείνη τους είχε ξεχάσει. Έστειλε τον μισό μισθό της στη χήρα μητέρα της, που η μικρή σύνταξή της είχε γίνει ακόμα μικρότερη με τις περικοπές.

Η Αλίκη δεν ήθελε να βγει στους δρόμους να ζητιανέψει, δεν ήθελε να πάει στα ξενοδοχεία στην Κύπρο, που οι Ρώσοι ιδιοκτήτες τα είχαν κάνει οίκους ανοχής με κορίτσια και κοριτσόπουλα από την Ελλάδα, τη Μολδαβία και τη Ρουμανία. Η πλάτη της πονούσε από τα βάρη που σήκωνε, όχι από τα βάρη που ξάπλωναν πάνω της.

Ο προϊστάμενός της την θεωρούσε κελεπούρι. Μια ολόκληρη γενιά Ελλήνων μεταναστών γερνούσε στη Στοκχόλμη. Ορισμένοι ξεχνούσαν και τα λίγα σουηδικά που ήξεραν. Τι καλύτερο από το να έχεις Ελληνίδα να τους στείλεις; Κάθε βδομάδα κάποιος τηλεφωνούσε για να τον ευχαριστήσει, άλλοτε οι ίδιοι, άλλοτε τα παιδιά τους.

Η Έλενα ήταν εύκολη. Τα έκανε όλα μόνη της, και το μυαλό της ξυράφι. Η μόνη βοήθεια που χρειαζόταν ήταν με το καθάρισμα και τα ψώνια. Επιπλέον, την καλωσόριζε πάντα με ένα χαμόγελο σαν να ήταν η κόρη της.

«Καλημέρα, κυρία Έλενα, πως είστε σήμερα;» ρώτησε η Αλίκη μπαίνοντας το επόμενο πρωί.

«Χωρίζεις η κόρη μου».

«Όχι, ρε γαμώ το!»

«Ο άντρας της θέλει διαζύγιο»

«Έχει καμιά άλλη;»

«Λέει όχι».

«Τρίχες, Ξέρουμε από πού βρομίζει η φωλιά», είπε η Αλίκη με εμφανή αποδοκιμασία στο πρόσωπο.

«Κι εγώ αυτό τής είπα, αλλά εκείνη τον πιστεύει. Εσύ πώς είσαι;»

Ήταν ώρα να αλλάξει θέμα.

«Να κάνω καφεδάκι;»

«Γεια στα χέρια σου, παιδί μου!»

Στην κουζίνα της Έλενας υπήρχαν όλα τα αναγκαία για να κάνει ελληνικό καφέ: μπρίκι, μικρό μάτι, ελληνικός καφές, χοντρά φλιτζάνια. Το δυνατό άρωμα γέμισε το δωμάτιο.

«Η γιαγιά μου διάβαζε το φλιτζάνι», είπε η Έλενα.
«Εμείς δεν χρειαζόμαστε φλιτζάνι. Το μέλλον μας το αποφασίζουν η Τρόικα και η Μέρκελ». Η φωνή της Αλίκης ήταν μάλλον αυστηρή σαν να έκανε μάθημα σε μικρό παιδί.

«Και οι κυβερνήσεις μας»

«Οι κυβερνήσεις μας είναι λακέδες».

«Έτσι έλεγε και ο μακαρίτης ο άντρας μου».

«Μα δεν πρόκειται να κάτσουμε κάτω να πεθάνουμε».

Μιλούσαν ελληνικά, κάτι που ήταν μια ανακούφιση. Μα ήταν η μόνη. Όλα τα άλλα ήταν μαύρα, σχεδόν το ίδιο μαύρα όπως τότε που η Έλενα άρχισε το μεγάλο ταξίδι της πριν από εξήντα δύο χρόνια.

«Τουλάχιστον, γλιτώνουμε τον πόλεμο αυτή τη φορά», είπε

Η Αλίκη συνοφρυώθηκε.

«Κι αυτό που γίνεται σήμερα πως το λέτε, κυρία Έλενα; Η Ελλάδα είναι μια κατακτημένη χώρα κι εμείς έχουμε γίνει νοικάρηδες στον τόπο μας».

Η Έλενα κούνησε το κεφάλι.

«Ο πόλεμος ήταν χειρότερος».

Για μια στιγμή είδε στο μυαλό της την πρόσχαρη και παχουλούτσικη Αλίκη να γερνάει στην ξενιτιά με τον καημό της μοναξιάς και της νοσταλγίας. Ήταν η τρίτη φορά σε εξήντα χρόνια που η Ελλάδα έχανε τη νεολαία της.

Κακόμοιρη Ελλαδίτσα! σκέφτηκε, μα είπε κάτι άλλο.

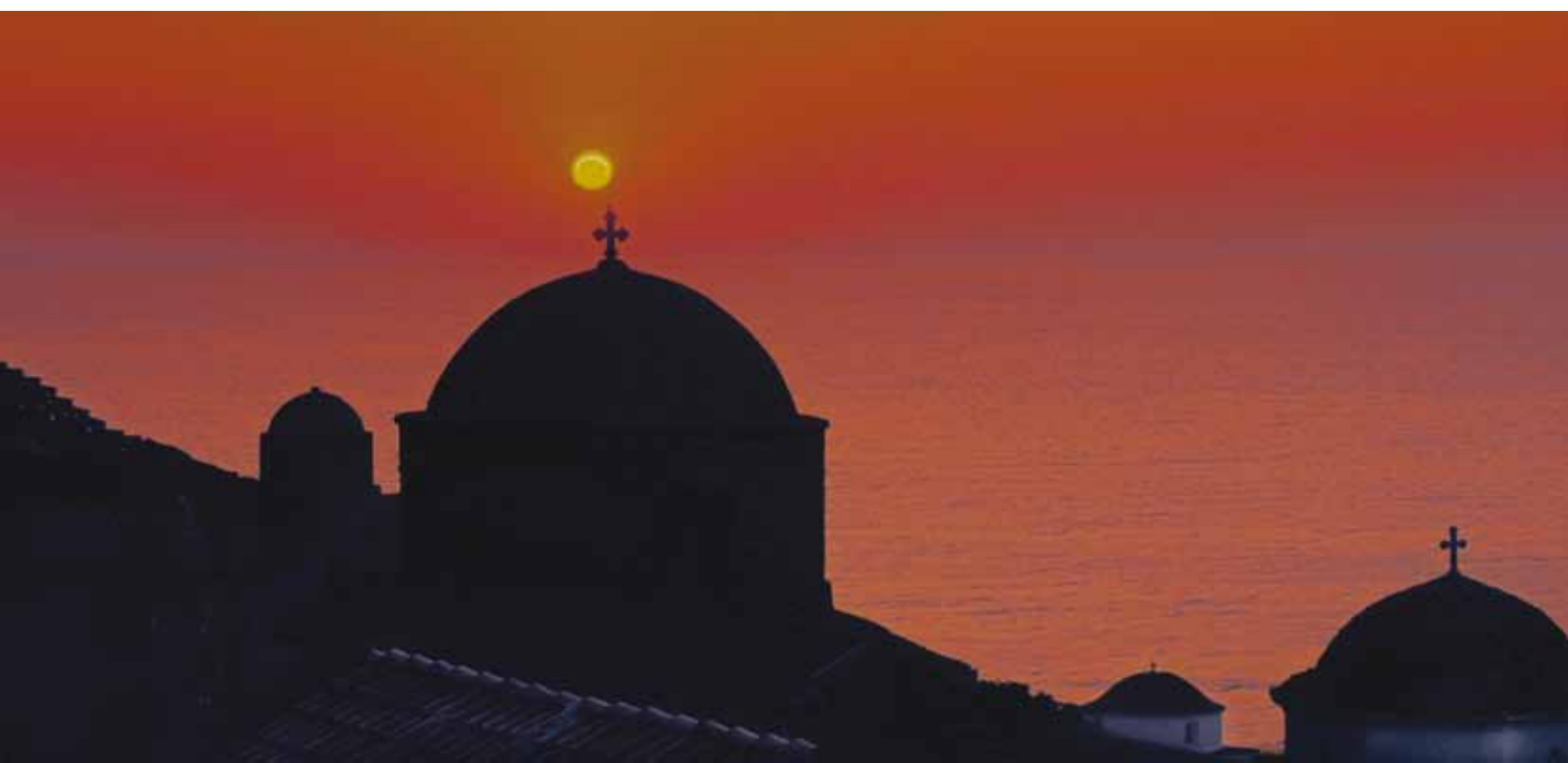
«Δε σου λείπει η πατρίδα;»

Η Αλίκη την κοίταξε με αστραπές στα μάτια.

«Δεν έχουμε πια πατρίδα. Σας είπα ότι είμαστε νοικάρηδες. Δεν πίστευα ότι θα έβλεπα κόσμο να ψάχνει στα σκουπίδια να βρει κάτι να φάει. Όχι, δεν μου λείπει η πατρίδα».

Το αντίθετο συνέβαινε με την Έλενα. Κάθε μέρα όλα αυτά τα χρόνια σε ξένα μέρη, πάντα υπήρχε κάτι που την έκανε να σκέφτεται την Ελλάδα. Όπως για παράδειγμα η μεγάλη καμπάνα πριν από λίγο τής θύμιζε τις καμπάνες στην Χρυσοπηγή, το χωριό της με το αισιόδοξο όνομα. Ξαφνικά ένιωσε την ανάγκη να μιλήσει για αυτό. Ήταν ένα από τα πλεονεκτήματα όταν μιλάς τη γλώσσα σου. Θέλεις πολύ πιο συχνά να πεις κάτι, ενώ στην ξένη γλώσσα προσπαθείς να το αποφύγεις. (...)

Απόσπασμα από το βιβλίο: ΠΑΝΤΑ ΘΑ ΕΠΙΣΤΡΕΦΩ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗΣ

ΑΝΤΙΓΟΝΗ - ΑΛΚΗΣ ΖΟΠΟΓΛΟΥ

Η Τέχνη ενώνει: Κόσμημα και Μουσική

Η Αντιγόνη Καπουτζή είναι μια Ελληνίδα σχεδιάστρια και δημιουργός χειροποίητων κοσμημάτων. Σπούδασε Αργυροχοΐα στην Αθήνα. Το 2002 δημιούργησε ένα πρότυπο εργαστήριο κατασκευής κοσμημάτων στην Καβάλα. Τα κοσμήματά της έχουν αποσπάσει διεθνή βραβεία.

*Ο Άλκης Ζοπόγλου ξεκίνησε από μικρός την μουσική του πορεία και παιδεία. Τελικά τον κέρδισε το Κανονάκι, όργανο που έμαθε στην Κωνσταντινούπολη και το διδάσκει στο Μουσικό Σχολείο Δράμας. Έχει αναπτύξει έντονη καλλιτεχνική δραστηριότητα. Είναι μέλος του μουσικού σχήματος *En Chordaίς*, ιδρυτικό μέλος του σχήματος *Κοντραμπάντο* καθώς και του *Μεσογειακού Μουσικού Φεστιβάλ. Καβάλα-Ζυρίχη με επιστροφή!* Από το 2011 ζουν στη Ζυρίχη αλλά επιστρέφουν συχνά στον τόπο τους, στην Καβάλα. Γιατί επέλεξαν την Ελβετία; Πώς βλέπουν τη ζωή σήμερα σαν γονείς και σαν καλλιτέχνες; Στην συζήτηση που είχαμε σταθήκαμε και σε αυτά τα ερωτήματα. Γνωρίστε τους!*

Συνέντευξη: Σοφία Δάλλα

Σε ποιά πόλη μένατε στην Ελλάδα;

Άλκης: Μέναμε και συνεχίζουμε να μένουμε στην Καβάλα (αναγκαστικά μοιράζουμε τον χρόνο μας ανάμεσα στην Ζυρίχη και την Καβάλα...). Μια πόλη πανέμορφη, πραγματικό διαμάντι για να μιλήσουμε και με τους όρους της αργυροχρυσοχοΐας. Μια πόλη που συνδυάζει το βουνό με την θάλασσα και απέναντί της σε απόσταση λιγότερη από μια ώρα έχει ένα πανέμορφο καταπράσινο νησί την Θάσο. Μια πόλη με θέα το απέραντο γαλάζιο της θάλασσας, πόλη που συνδυάζει αρμονικά τα χρώματα και την κουλτούρα των Βαλκανίων και της Ανατολής.

Πότε και γιατί αποφασίσατε να εγκαταλείψετε τον τόπο σας;

Αντιγόνη: Το 2011 τον Αύγουστο μετεγκατασταθήκαμε στην Ελβετία. Έχοντας έντονη την διάθεση της εξωστρέφειας και οι δύο μας, πήραμε μάλλον αφορμή από το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης και αποφασίσαμε να αναζητήσουμε και μια άλλη προοπτική στο εξωτερικό ο καθένας για τους δικούς του λόγους. Για τον Άλκη ήταν πολύ πιο εύκολο γιατί έτσι κι αλλιώς με την μουσική ταξίδευε συνεχώς στο εξωτερικό και οι περισσότερες δουλειές του ήταν εκεί. Για μένα ήταν ένα δημιουργικό κίνητρο να αναζητήσω φίλους και πελάτες στην αγορά της κεντρικής Ευρώπης πολύ δε περισσότερο στην Ελβετία, μια πολυπολιτισμική χώρα που συγκεντρώνει αν-

θρώπους από όλη την υφήλιο. Παρ' όλα αυτά η παραγωγή των κοσμημάτων μου συνεχίζει να γίνεται στο εργαστήριο μου στην Ελλάδα. Είναι ένας χώρος σύγχρονα εξοπλισμένος με ιδιαίτερα εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό. Προσπαθώ να εξασφαλίζω τις θέσεις εργασίας των επί χρόνια συνεργατών μου εκεί, αναζητώντας ταυτόχρονα καινούργιες αγορές.

Με ποιά κριτήριο επιλέξατε την Ελβετία;

Άλκης: Είναι μια χώρα στο κέντρο της Ευρώπης που δίνει πρόσβαση στις αγορές και κρίναμε ότι είναι η πιο σταθερή οικονομία από αυτές που βρισκότουσαν σε απόσταση τέτοια ώστε να μην χάνουμε την επαφή μας με την δραστηριότητα που μέχρι τότε είχαμε ήδη αναπτύξει στην Ελλάδα και οι δυο μας. Επίσης ήταν και είναι μια ευνοϊκή χώρα για τις σπουδές των παιδιών μας που τότε ήταν στο τελείωμα του σχολείου τους.

Αλήθεια, έχετε και δύο μπουμπουκάκια!

Δύο κορούλες. Προσαρμόστηκαν εύκολα;

Αντιγόνη: Είναι αλήθεια ότι οι κόρες μας προσαρμόστηκαν πολύ γρήγορα, αν και όχι πολύ εύκολα στην ελβετική πραγματικότητα. Δουλέψαν πολύ έντονα και πολύ συστηματικά για να ενσωματωθούν στις νέες συνθήκες. Τώρα έχουν προσαρμοστεί πλήρως στην εδώ κοινωνία, έχουν τους φίλους τους και τις παρέες τους, παρ' όλα αυτά έχουν κρατήσει και τις παιδικές φίλιες τους στην Ελλάδα κάτι που μας κάνει πολύ χαρούμενους.

Εκπροσωπείτε την Ελλάδα εκτός συνόρων και οι δύο σαν καλλιτέχνες. Ο καθένας στον τομέα του.

Εσύ, Αντιγόνη με τα κοσμήματά σου που εκφράζουν μία βαθιά ελληνικότητα. Κι εσύ, Άλκη ως σολίστας στο Κανονάκι, συμμετέχεις σε διεθνή φεστιβάλ και δίνεις συναυλίες με διαφορετικά μουσικά σχήματα.

Από πού αντλείτε την έμπνευσή σας;

Άλκης: Στο θέμα της μουσικής που είναι ο δικός μου χώρος, η Ελβετία αλλά και η κεντρική Ευρώπη γενικότερα δίνει πολλές ευκαιρίες για υλοποίηση των καλλιτεχνικών ανησυχιών ενός μουσικού. Είναι το κοινό εκπαιδευμένο ήδη από την κουλτούρα της κλασικής μουσικής και ξέρει να ακούει τους μουσικούς δημιουργούς. Αυτό ήταν ένα συμπέρασμα που είχα βγάλει ήδη από την περίοδο πριν ακόμη αποφασίσουμε να έρθουμε στην Ελβετία. Επίσης οι θεσμοί είναι πολύ κοντά στους μουσικούς δημιουργούς τους αγκαλιάζουν και τους παροτρύνουν. Το μουσικό όργανο που παίζω δεν είναι διαδεδομένο στην καθημερινότητά των Ελβετών, και αυτό με δυσκολεύει λίγο αλλά από την άλλη είναι απίστευτο με πόσο σεβασμό αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι αυτήν την διαφορετικότητα και την αποδέχονται στην πραγματικότητα τους. Σχετικά με την πηγή έμπνευσης νομίζω ότι ο τόπος μου έπαιξε και συνεχίζει να παίζει τον σημαντικότερο ρόλο σε αυτήν.

Τα μουσικά μου βιώματα από παιδί με συνοδεύουν παντού και πιστεύω πως χαρακτηρίζουν τις συνθέσεις μου.

Αντιγόνη: Είμαι σίγουρη καθώς είμαι Ελληνίδα ότι τα σχέδιά μου κρύβουν ελληνικότητα χωρίς αυτό να είναι κάτι που επιδιώκω ... παρ' όλα αυτά μου αρέσει. Νομίζω ότι αποτελεί το ιδιαίτερο γνώρισμά μου, αυτό που με κάνει διαφορετική σε μια πιο συντηρητική σχεδιαστικά αγορά. Τονίζω με μεγαλύτερη ευκολία τις καμπύλες στα σχέδιά μου, πάντοτε έχοντας απόλυτη συναίσθηση του μέτρου ... κατα τα αρχαία ρητό: παν μέτρον άριστον..., δίνοντας ιδιαίτερη θυληκότητα στις δημιουργίες μου ειδικά όταν απευθύνονται στην γυναίκα του σήμερα. Η έμπνευση τώρα, έρχεται εκεί που δεν την περιμένεις και πάντοτε έχει να κάνει με ότι συμβαίνει γύρω σου. Με το πως κουνιούνται τα δέντρα, τι χρώμα έχουν τα φύλλα στις διάφορες εποχές και πολλά άλλα, που δεν είναι ποτέ συγκεκριμένα ούτε μπορείς να τα περιμένεις για να εμπνευστείς. Παρ' όλα αυτά νομίζω, πηγή έμπνευσης για μένα παραμένει σίγουρα η χώρα μου, η θάλασσα η φύση της και οι άνθρωποι της. Αλλά η καθημερινότητα μου στην Ελβετία και η συναναστροφή μου με το περιβάλλον εδώ, πιστεύω πως μου δημιουργούν επίσης εναύσματα για δημιουργία.

Τα υπέροχα κοσμήματά σου βρήκαν την ανταπόκριση που τους αξίζει, εδώ στην Ελβετία; Έχεις κάνει και ένα άνοιγμα επιχειρηματικό. Μίλησέ μας!

Είναι πολύ ευχάριστο να βλέπεις ανθρώπους από όλα τα μήκη και πλάτη του κόσμου να φορούν τις δημιουργίες σου. Η Ελβετία και ειδικά η Ζυρίχη είναι ένας τόπος που αυτήν την ικανοποίηση μπορεί να σου την προσφέρει. Τα κοσμήματά μου ταξίδεψαν ακόμη περισσότερο και γνώρισαν την αποδοχή πολύ περισσότερων ανθρώπων. Αυτό που πάντοτε θέλω να φροντίζω είναι να αναδεικνύουν την προσωπικότητα του αποδέκτη και να του προσδίδουν αυτοπεποίθηση. Να τον κάνουν να αισθάνεται πιο όμορφα. Είναι ένα αντικείμενο τέχνης που από την αρχαιότητα στολίζει τον άνθρωπο. Για αυτό και παροτρύνω ειδικά τις γυναίκες να φορούν κοσμήματα...είναι ένα είδος ψυχοθεραπείας και γαλήνης, που πολλοί από εμάς αναζητούν έντονα στην εποχή μας.

Εσύ Άλκη, συνέλαβες την ιδέα του Φεστιβάλ Μεσογειακής Μουσικής και την πραγματοποίησες. Μίλησέ μας γι αυτό!

Ναι έτσι είναι. Εδώ και τέσσερα χρόνια ξεκίνησα να διοργανώνω το Mediterranean music festival (www.mmfestival.org), που ξεκίνησε στην Ζυρίχη και από την δεύτερη κιόλας χρονιά ταξιδεύει και σε άλλες πόλεις μέσα και έξω από την Ελβετία (Βέρνη, Φρανκφούρτη, Στοκχόλμη, Γκέτεμποργκ). Είναι ένας θεσμός που προσπαθεί να προβάλλει την μουσική κουλτούρα των χωρών της Μεσογείου και πιθανότατα να αναδείξει διαφορές και ομοιότητες. Το σημαντικότερο όμως για μένα είναι ότι προσπαθεί να φέρει του ανθρώπους που ζουν στην κεντρική Ευρώπη πολύ πιο κοντά στην κουλτούρα των λαών της Μεσογείου γεφυρώνοντας πολύ πιθανόν οποιοδήποτε χάσμα. Επίσης να δώσει χώρο στους λαούς αυτούς να εκφράσουν την κουλτούρα τους δημόσια. Επιλέγονται σκόπιμα για την διοργάνωση των συναυλιών, χώροι μικροί καθώς το βασικό concert του φεστιβάλ είναι ο ήχος να φτάνει στα αυτιά του κοινού χωρίς την μεσολάβηση τεχνικών μέσων αλλά όπως βγαίνει καθαρός και γνήσιος από τα μουσικά όργανα. Το κοινό εισπράττει την αίσθηση ότι έχει στο σαλόνι του σπιτιού του μια παρέα μουσικών που παίζει μουσική. Το εγχείρημα μέχρι τώρα τυχάνει μεγάλης αποδοχής από το κοινό και μου δίνει κουράγιο να συνεχίσω προς την ίδια κατεύθυνση. Επίσης γίνεται όλο και πιο γνωστό στα μουσικά κυκλώματα και πλέον πολλοί καλλιτέχνες δείχνουν ενδιαφέρον να συμμετάσχουν.

Ποιά είναι η δική σας Ελλάδα;

Αντιγόνη - Άλκης : Θέλουμε να είναι η Ελλάδα του ήλιου, της θάλασσας, της αλμύρας, του ελιάς, του τσίπουρου, του καλού κρασιού, του καφέ, της ανθρωπιάς, του φιλότιμου, της παρέας, των χαμογελαστών ανθρώπων, της πραγματικής αγκαλιάς και όχι όλων των άλλων που αναγκάζουν τους ανθρώπους να την εγκαταλείπουν αφήνοντας μακριά τους όλα τα παραπάνω.

Γεωργία Τσουνή

Η δική μου Ελλάδα. Πάντα θα επιστρέφω.

Εδώ και δώδεκα περίπου χρόνια ζω μακριά απ'την Ελλάδα. Μετά από την ολοκλήρωση των πρώτων σπουδών Φιλολογίας στην Αθήνα, άλλοι τόποι με αγκάλιασαν σαν δεύτερες πατρίδες: Βερολίνο, Κέμπριτζ και τελευταίος σταθμός η Βέρνη, όπου και διαμένω τα τελευταία χρόνια. Σε αυτά τα μέρη σπούδασα, γνώρισα ανθρώπους απ'όλο τον κόσμο, έκανα φιλίες που άντεξαν στον χρόνο και εργάστηκα. Έμαθα με τον χρόνο να επικοινωνώ σε άλλες γλώσσες και να αντιλαμβάνομαι την νοοτροπία των λαών, με τους οποίους ήρθα σε επαφή. Μέσα απο την επικοινωνία και την αλληλεπίδραση έμαθα πολλά για τον εαυτό μου και τον κόσμο.

Σε όλους αυτούς τους σταθμούς, η Ελλάδα με ακολουθεί ως τόπος αναμνήσεων και αισθήσεων της παιδικής ηλικίας και της νεότητάς μου. Όπως για παράδειγμα, με ακολουθούν ο ήχος των κυμάτων της θάλασσας και των τζιτζικιών μια αυγουστιάτικη βραδιά, που έρχονται ενίοτε πάλι στην μνήμη σαν κάτι οικείο και αγαπημένο. Ή όπως μια μελωδία του Χατζιδάκι που έρχεται να θυμίσει ανέμελα παιδικά χρόνια.

Όμως, και μια άλλη Ελλάδα συνεχώς με συνοδεύει. Έχω την τύχη στην καθημερινότητά μου να ασχολούμαι με την αρχαία ελληνική γλώσσα, διδάσκοντας κείμενα του Πλάτωνα, του Αριστοτέλη και μεταγενέστερων φιλοσόφων στο τμήμα Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου της Βέρνης. Μέσω αυτών, επιστρέφω στην Ελλάδα ως κοιλίδα του ευρωπαϊκού πολιτισμού, ως χώρο του πνεύματος, που συνομιλεί με τα σημαντικότερα σύγχρονα θέματα της σκέψης. Μέσα από έννοιες, όπως η αρετή, η δημοκρατία, το μέτρο, επιστρέφω σε μια Ελλάδα που είναι παγκόσμια.

Αυτή η Ελλάδα μου προσφέρει δίαυλο επικοινωνίας με τους κατοίκους των χωρών, στις οποίες ζω και με συνδέει μαζί τους μέσω ενός κοινού, παναθρώπινου κώδικα. Για αυτή την Ελλάδα έχω την τύχη να συνομιλώ με νέους ανθρώπους, που επιθυμούν να γνωρίσουν την αρχαία ελληνική γλώσσα και την φιλοσοφική της σκέψη. Μέσα απο αυτούς συνειδητοποιώ και εγώ την τεράστια ακτινοβολία αυτής της πατρίδας και τις αστείρευτες πηγές αναστοχασμού που προσφέρει. Αυτή η Ελλάδα είναι ζωντανή σε κοινωνίες που εμπνέονται από τα ιδανικά και τους θεσμούς της. Είναι μια πατρίδα που εμπνέεται από τα ιδανικά του λόγου, της δικαιοσύνης και της κριτικής σκέψης. Η επιστροφή στην "οικουμενική", αρχαία Ελλάδα απελευθερώνει από τα δεσμά του εδώ και του τώρα και συνδέεται με την κοσμοπολίτικη αντίληψη και το ιδανικό της πανανθρώπινης ικανότητας επικοινωνίας μέσω κοινών αξιών.

Ο νόστος, η επιστροφή δηλαδή στα πάτρια εδάφη μετά απο μακροχρόνια απουσία, είναι ένα μοτίβο βαθιά ριζωμένο στην ελληνική συνείδηση από τα χρόνια του Ομήρου. Ο νόστος του Οδυσσέα, όμως, δεν εξυμνεί την άφιξη στην πατρίδα αλλά λέει την ιστορία μιας μακράς πορείας γεμάτης απο γνώση και εμπειρίες που, ως τέτοια,

προϋποθέτει την απομάκρυνση του ήρωα απο τον φυσικό του τόπο. Ο Καβάφης ύμνησε το ταξίδι και τη γνώση, που αυτό συνεπάγεται, παρά την νοσταλγία για τον γενέθλιο τόπο, λέγοντας «Να εύχεσαι νάναι μακρὺς ο δρόμος».

Έχω πλέον συμφιλιωθεί με την ιδέα ότι ο νόστος, με την έννοια της επανεγκατάστασης στο μέρος όπου γεννήθηκα, ίσως δεν έρθει ποτέ πια. Δεν αντιλαμβάνομαι όμως την παραμονή μου στο εξωτερικό ως καταναγκαστική στέριση της πατρίδας, κάτι που εκφράζεται, λίγο δραματικά, με τη λέξη "ξενιτιά". Η ζωή μας στεριώνει, όπου μας δίνεται η δυνατότητα να ζήσουμε δημιουργικά και απρόσκοπτα, όπου μπορούμε να νιώσουμε ασφαλείς και αξιοπρεπείς. Την Ελλάδα, τη γλώσσα της, και τις ιδέες που συνδέονται με αυτή, τα κουβαλώ πάντα μαζί μου, και αυτή η διαχρονική πατρίδα, που υπερβαίνει τα σημερινά ελλαδικά σύνορα, είναι μια πατρίδα που δεν έχω εγκαταλείψει ποτέ. Επιστρέφω σε αυτήν σαν στέρεη αφετηρία της σκέψης και σαν σημείο αναφοράς για την κατανόηση του εαυτού μου και του κόσμου. Την Ελλάδα την βιώνω και κάθε στιγμή μέσα από τον Έλληνα σύζυγό μου, που έχει έρθει και αυτός στο εξωτερικό.

Η Γεωργία Τσουνή γεννήθηκε και μεγάλωσε στην Αθήνα. Μετά απο σπουδές Κλασσικής Φιλολογίας και Φιλοσοφίας στην Αθήνα και στο Βερολίνο, μετέβη στο Cambridge, όπου εκπόνησε την διδακτορική της διατριβή στον τομέα των Κλασσικών Σπουδών. Από το 2012 ζει και εργάζεται στην Βέρνη της Ελβετίας, όπου διδάσκει στο Τμήμα Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου της Βέρνης (στον τομέα Ιστορίας της Φιλοσοφίας).

ΚΑΤΕΡΙΝΑ Δ. ΜΑΡΟΥΔΑ

Εικαστικός

Στην Πλάκα στο εργαστήριό της, συνάντησα τη γνωστή στον κόσμο της Τέχνης, ζωγράφο Κατερίνα Μαρούδα. Αφού θαύμασα τα έργα της που εκπέμπουν ευαισθησία, λεπτότητα, φρεσκάδα με διάθεση διαλόγου, κάναμε μία βαθιά συζήτηση για την Ελλάδα του σήμερα. Γνωρίστε μια ξεχωριστή Ελληνίδα που με τις πινελιές της, αιχμαλωτίζει και τη χαρά της ζωής.

Συνέντευξη: Σοφία Δάλλα

Γεννηθήκατε και μεγαλώσατε στην Αθήνα. Σπουδάσατε στη Φλωρεντία στη Σχολή Καλών Τεχνών. Αν και θα μπορούσατε να μείνετε και να εργαστείτε εκεί, εσείς όμως επιστρέψατε στην Ελλάδα. Γιατί;

Η ζωή και οι σπουδές τότε σε μία χώρα με έντονο καλλιτεχνικό κλίμα και πολιτιστική ταυτότητα σε έκανε να αισθάνεσαι ελεύθερη, γεμάτη από καινούριες εμπειρίες, που ασκούσαν μια μεγάλη δύναμη και γοητεία και δεν ήθελα να σκεφτώ ότι θα φύγω ποτέ για να επιστρέψω στην Ελλάδα. Όμως οι οικογενειακοί δεσμοί ήταν εξίσου πολύ έντονοι...

Επιστρέψατε λοιπόν στη γενέτειρα και εγκατασταθήκατε στην καρδιά της αρχαίας Αθήνας, στην Πλάκα. Πώς βιώνετε το αντίκρουσμα του Ιερού Βράχου της Ακρόπολης σε καθημερινό επίπεδο;

Είμαι πράγματι τυχερή που ζω σ' αυτή την ιστορική γειτονιά. Κάθε πρωί για να πάω στο εργαστήριό μου διασχίζω τη νυσταγμένη Πλάκα, συχνά ανεβαίνω στα Αναφιώτικα και δεν «χορταίνω» να κοιτάζω από κοντά την Ακρόπολη. Ξέρεις, μέσα στη σιωπή του πρωινού ακούγεται το θρόισμα της σημαίας, που ανεμίζει στον Ιερό Βράχο. Δεν ξέρω γιατί με συγκινεί τόσο πολύ κάθε φορά! Ίσως θυμάμαι τα παιδικά μου χρόνια στο σχολείο... . Πτυχές της Ελληνικής Μυθολογίας αλλά και της Ιστορίας μας ξεδιπλώνονται μπροστά μου. Επίσης, κάτι άλλο που μου προκαλεί συγκίνηση είναι το πρωινό φως. Έχει μια μαγεία, είναι μοναδικό, απόκοσμο!

Και η Δική σας, καταδική σας Ελλάδα ποιά είναι;

Εδώ χάνομαι! Είναι ένας ολόκληρος κόσμος! Θα εστιάσω όμως στο σημαντικότερο για μένα που είναι οι άνθρωποι. Οι φίλοι μου. Οι σχεδόν φίλοι μου. Οι γνωστοί μου. Οι συγγενείς μου. Όλοι αυτοί οι άνθρωποι που με κάνουν να αισθάνομαι ότι εδώ είναι οι ρίζες μου. Έχουμε ζήσει ίδιες εποχές, ίδιους ενθουσιασμούς, ίδια προβλήματα. Και βέβαια έχουμε αντιδράσει διαφορετικά. Δεν έχει όμως σημασία. Αισθάνομαι μία οικειότητα που δεν μπορώ να την έχω πουθενά αλλού. Είναι ένα δέσιμο από

πολλά πράγματα μαζί. Το κοινό παρελθόν, μια χώρα που δεν είναι ούτε Βαλκάνια, ούτε ακριβώς Ευρώπη, ούτε Ανατολή. Εμείς είμαστε περήφανοι για κάποιους προγόνους που τα κείμενά τους δεν τα γνωρίζουμε, αλλά αλλοίμονο σε όποιον μας τους θίξει! Σε ποιόν άλλον θα μοιάζαμε;

Ζούμε σε μια χώρα που και στην πρωτεύουσα ακόμα, όπου ζει ο μισός πληθυσμός της Ελλάδας, οι διακοπές μπερδεύονται με την καθημερινότητα. Από τον Μάιο μέχρι τον Οκτώβριο, η θάλασσα, λίγα χιλιόμετρα πιο πέρα από το Σύνταγμα και χωρίς πρόγραμμα βρίσκεσαι για μπάτιο. ντε να σε καταλάβει τώρα ο Βερολινέζος. Δεν γίνεται!

Επίσης είναι κι αυτό το αποκαλόκαιρο, που είναι τόσο γλυκό και όμορφο! Ο Σεπτέμβρης μια συνέχεια της ζέστης, με τα σταφύλια, τον ήλιο να γίνεται πιο φιλικός, η μέρα λίγο μικρότερη και η θάλασσα έχει μια μοναξιά. Τη μοναξιά που αισθάνεσαι όταν σκέφτεσαι μια γοργόνα να περιμένει, τη μοναξιά του αποχωρισμού ή τη μοναξιά του γλάρου που πρέπει να αντέξει το μακρινό ταξίδι. Είναι μία θάλασσα πλανεύτρα που φαίνεται ήρεμη, παρ' όλο που πριν από λίγο είχε όλο το θυμό του Ποσειδώνα. Κλείνουν σιγά - σιγά τα κλιματιστικά, ανοίγουν τα παράθυρα και η πόλη γίνεται πάλι ζεστή και φιλική. Τότε την Αθήνα δεν την αλλάζω με τίποτα. Θερινό σινεμά το βράδυ και αργά τη νύχτα από μακριά να ακούς μια μηχανή να μαρσάρει...

Μπορεί να υπάρχουν και αλλού ωραία καλοκαίρια και ακρογιαλιές. Σεπτέμβρης όμως; Πώς να είσαι αλλού αυτόν τον μήνα; Να έχει μπει σε βαρύ φθινόπωρο στη ζωή και στην ψυχή σου; Είναι ο μήνας που για μένα αρχίζει η χρονιά, κατάλοιπο του Σχολείου, ίσως όλοι κάνουμε προγράμματα για τον χειμώνα που έρχεται, και ίσως ακόμα περισσότερο οι άνθρωποι που έχουν βαρύ χειμώνα.

Όλα τα πράγματα αλλάζουν γρήγορα κι εδώ, σ' εμάς. Όμως οι εποχές και οι ανθρώπινες σχέσεις μας, όσο κι αν έχουν αλλάξει, είναι αυτές που με συνδέουν με τον τόπο μου και με κάνουν να θέλω να επιστρέφω πάντα «σπίτι μου».

Έργο της Κ. Μαρούδα «Ελληνικός Αύγουστος»

ΜΑΡΙΑ ΖΑΦΟΝ

«Η δική μου Ελλάδα είναι η Θεσσαλονίκη – πάντα (θα) επιστρέφω»

Συνέντευξη: Δήμητρα Γ. Χαλαζιά

Από τότε που πρωτοπήγα στην Ελλάδα για διακοπές το 1982, ήθελα να μάθω τη γλώσσα. Έτσι μετακόμισα στην Ελλάδα, έμαθα ελληνικά στο Σχολείο νεοελληνικών του Α.Π.Θ. και σπούδασα κατόπιν Ελληνική Φιλολογία. Αφού πήρα το πτυχίο μου, έκανα το μεταπτυχιακό μου πάνω σε θεωρητικά ζητήματα μετάφρασης (μετέφρασα το Βαμμένα Κόκκινα Μαλλιά του Κώστα Μουρσελά) και μία ανάλυση του χώρου και του χρόνου στο μυθιστόρημα *Rien ne va plus* της Μαργαρίτας Καραπάνου.

Μετά από τόσα χρόνια στην

Ελλάδα, πώς σου φάνηκε η Γερμανία;

Η αρχή ήταν δύσκολη, μου έλειπαν οι Έλληνες φίλοι μου, το χιούμορ τους, η έντονη αίσθηση της ζωής, το «Ουζερί Αριστοτέλους», το λεγόμενο «Λεπέν... Στη Γερμανία δούλεψα ως ατζέντισσα καλλιτεχνών κλασικής μουσικής, ανάμεσα σε άλλους για τον Kurt Sanderling, τον Peter Serkin και

την Mitsuko Uchida κι άλλους σπουδαιούς καλλιτέχνες. Αλλά επειδή η καρδιά μου χτυπάει για την Ελλάδα, άρχισα πάλι να μεταφράζω (τη «Βάρδια» του Νίκου Καββαδία) και να διδάσκω ελληνικά στα πανεπιστήμια και στα λεγόμενα λαϊκά πανεπιστήμια της περιοχής.

Στην Ελβετία πώς βρέθηκες;

Γνώρισα τον άντρα μου σ' ένα σεμινάριο Καράτε στην Ελβετία. Το 2002 παντρευτήκαμε κι έτσι ήρθα και άνοιξα το φροντιστήριο νεοελληνικών εδώ στο Βίντερτουρ (www.zafon.ch). Θα μου πεις: «Δεν είσαι φυσικός ομιλητής». Σωστά. Αλλά αυτό είναι και το μυστικό της επιτυχίας μου. Γνωρίζω πόσο δύσκολο είναι για έναν ξένο να μάθει ελληνικά γιατί πέρασα τις ίδιες δυσκολίες.

Μαρία, πήρες το μόντο του τεύχους αυτού για να μας μιλήσεις για τη «δική σου» Θεσσαλονίκη. Γιατί θα «επιστρέψεις» πάντα στη Θεσσαλονίκη; Δεν είσαι Γερμανίδα;

Σωστά, Δήμητρα, με έφερες σε δύσκολη θέση ζητώντας μου να μιλήσω για τη «δική μου» Ελλάδα, όμως, παρόλο που είμαι Γερμανίδα, έζησα δώδεκα χρόνια στη Θεσσαλονίκη σπουδάζοντας Ελληνική Φιλολογία στο Α.Π.Θ. και δουλεύοντας ως μεταφράστρια, διερμηνέας και καθηγήτρια ελληνικών. Δυστυχώς δε βρήκα μόνιμη δουλειά για να μείνω στην Ελλάδα και γύρισα στην πατρίδα μου.

Είσαι Γερμανίδα κι όμως σπούδασες Φιλολογία στη δεκαετία του '80 στην Ελλάδα; Πώς κι έτσι;

Υπάρχει ενδιαφέρον για τα νέα ελληνικά στο

Βίντερτουρ:

Υπάρχει. Αλλά η δυσκολία δεν είναι να βρει κανείς τους μαθητές, αλλά να τους κρατήσει χρόνια. Οι μαθητές μου είναι όλοι ενήλικες, οι πιο πολλοί συνταξιούχοι, υπέροχοι μαθητές, δεν τα βάζουν κάτω, μελετούν με επιμονή και υπομονή. Μπράβο τους. Εδώ και δύο χρόνια μαζεύω εκθέσεις που γράφουν γύρω από την εκμάθηση της γλώσσας. Περιγράφουν πώς μπερδεύουν το καλαμάρι με το καλημέρα, τα παντζούρια με τα παντζάρια κι οι εκθέσεις έχουν από τη μία μεγάλη πλάκα και από την άλλη φανερώνουν τον κόπο των Ελβετών να μάθουν ελληνικά. Είναι πολύ συγκινητικό. Θα ήθελα να τις εκδώσω μία μέρα. Διοργανώνω επίσης εντατικά μαθήματα ελληνικών στη Θεσσαλονίκη, συναυλίες για φιλανθρωπικούς σκοπούς στο Βίντερτουρ και με το σύλλογο ΕΛΛΑΣ διαλέξεις με Έλληνες ομιλητές στο πανεπιστήμιο της Ζυρίχης. Μίλησαν στη σειρά αυτή π.χ. οι νεοελληνιστές Χριστόφορος Χαραλαμπίδης, Αθήνα, και η Μαριλίζα Μισοπού, Μόναχο.

Ασχολείσαι επίσης επαγγελματικά και με τη λογοτεχνική μετάφραση. Τι μεταφράζεις αυτόν τον καιρό;

Αυτόν τον καιρό μεταφράζω το πεζογράφημα «Κάδμω» της Μέλπως Αξιώτη για τις καινούριες εκδόσεις «Ρωμιόσυνη». Πρόκειται για μία ενδιαφέρουσα δουλειά λόγω της εκφραστικής τόλμης της συγγραφέως, του πληθωρικού της λόγου και της απουσίας αυστηρής δομής του κειμένου.

Έχεις καθόλου ελεύθερο χρόνο;

Πώς! Στον ελεύθερο μου χρόνο εκτονώνομαι με το Καράτε, μάλιστα έχω πια Ελβετούς μαθητές που μαθαίνουν σε μένα και ελληνικά και καράτε και πάμε μαζί για προπονήσεις καράτε στην Ελλάδα (www.karate45plus.ch), όταν ο άντρας μου, που ίδρυσε το 2006 στην Ελλάδα την οργάνωση «Στόκαν Καράτε της Ελλάδας», κάνει τις τακτικές του επισκέψεις βοηθώντας τους Έλληνες.

Τελειώνοντας θα ήθελες να πεις κάτι σε αυτούς που θα διαβάσουν αυτό το άρθρο;

Χαίρομαι που οι Έλληνες της Ελβετίας είναι αρκετά δραστήριοι και διοργανώνουν πολλές εκδηλώσεις πολιτιστικού ενδιαφέροντος. Μακάρι λοιπόν οι Ελβετοί να γνωρίσουν πολλούς σπουδαίους Έλληνες λογοτέχνες μέσα από την ελληνική λογοτεχνία που κρύβει πολλούς θησαυρούς, παλιούς και καινούριους.

Μαρία Κακαβογιάννη

Συγγραφέας

ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ

Το καράβι άφηνε έναν αφρισμένο διάδρομο πίσω του ξεφεύγοντας από την θορυβώδη αγκαλιά του λιμανιού της Κυκλαδίτικης γωνιάς.

- Ποιός ξέρει αν θα ξαναδώ τον τόπο μου Λευτέρη, μονολόγησε η Ευανθία βουρκωμένη. Εκείνος της έσφιξε το χέρι, και της είπε με σιγουριά.
- Σου υπόσχομαι να ξανάρθουμε ίσως και να ζήσουμε τα γεράματά μας εδώ. Η Ευανθία κούνησε το κεφάλι δείχνοντας πως δεν ασπαζόταν τα λόγια του.
- Τα παιδιά μας μεγάλωσαν στην Αμερική, δύσκολο να αλλάξουν ζωή, κι όπου είναι αυτά θα είμαστε και εμείς.
- Ποτέ δεν ξέρεις τι έχει η ζωή στο πρόγραμμά της...

«Πόσο ωραία ήταν, και πόσο λίγο κράτησαν αυτές οι διακοπές», σκέφτηκε ο Αντώνης βλέποντας τα λευκά σπιτάκια και τους γαλάζιους τρούλους απ' τα εκκλησάκια του νησιού να μικραίνουν όλο και πιο πολύ στα μάτια του, ώσπου το καράβι έστριψε και η Πάρως χάθηκε, μένοντας ακίνητη πανέμορφη κόρη εκεί στην καρδιά του ονειρεμένου Αιγαίου ανάμεσα στις αδερφές της τις υπόλοιπες λευκές μαγευτικές Κυκλάδες.

Ο Αντώνης έμεινε να αγναντέυει με το βλέμμα ακίνητο σα γυάλινο το γαλάζιο που τον τύλιγε από παντού. «Εβίνα, που είσαι», ψιθύρισε λες και περίμενε να την δει να ξεπροβάλλει από τον αφρό που άφηνε πίσω του το καράβι, και ασυναίσθητα μια ανατριχίλα τον διαπέρασε ολόκληρο. Δύο βράδια πριν, μετά το δείπνο στο σπίτι της θείας του συναντήθηκαν. Είχαν κλείσει ραντεβού κοντά στο ξενοδοχείο του και αποφάσισαν να τραβήξουν προς την παραλία του Παρασπόρου.

Με τα παπούτσια στα χέρια τους περπάτησαν στην υγρή άμμο αφήνοντας τη βραδινή δροσιά της να χαιδεύει τις πατούσες τους και το φιλικό κυματάκι να σβήνει συνωμοτικά τα ίχνη που άφηναν στο πέρασμά τους. Σαν τις σκιές σιγοπερπάταγαν στην αρχή χωρίς να μιλάνε, όταν ξαφνικά εκείνη σταμάτησε.

- Πόσο θα μείνετε στην Αθήνα, τον ρώτησε απότομα χωρίς να πάρει ανάσα.
- Απ' όσο θυμάμαι 4 ημέρες, γιατί έχει ο πατέρας μου κάτι δουλειές που θέλει κι εμένα μαζί του από ότι λέει, και για να επισκεφθούμε όσα δεν προλάβαμε όταν ήρθαμε και φυσικά η μάνα μου θέλει να ψωνίσει δώρα για όλους τους γνωστούς και συγγενείς στη Νέα Υόρκη... Γιατί με ρωτάς;
- Μπα... ξέχνα το... μια σκέψη έκανα. Αν έμενες περισσότερο θα ερχόμουνα στην Αθήνα, είτε η μικρή αφήνοντας μια παράξενη ένταση να οδηγεί τη φωνή της.

Ο Αντώνης κοντοστάθηκε και μετά την έκλεισε ανάμεσα στα μπράτσα του στο πιο αυθόρμητο αγκάλιασμα των... χρόνων του φιλώντας την σαν τρελός, σε όλο της το πρόσωπο, κι εκείνη σαν να μοιράστηκε την έντα-

σή του κόλλησε επάνω του παρασύροντάς τον στη δροσερή αγκαλιά της παραλίας, σβήνοντας στα χείλη του αγοριού την καυτή της ανάσα και στην φυλακή των χεριών του το τρέμουλο του κορμιού της.

- Θα ξανάρθω της είπε. Θα ξανάρθω για σένα.
- Σε θέλω του απήντησε πνιχτά εκείνη.
- Κι εγώ αλλά θα φύγω και ίσως δεν...

- Μη μιλάς... μόνο φίλα με, είπε και του έκλεισε το στόμα με το δικό της αφήνοντας τη φλόγα τους να κυριεύσει τα δυο νεανικά κορμιά και να τα οδηγήσει σε ένα ταξίδι μυθικό που η επιθυμία να ενωθεί το ένα με το άλλο γκρέμιζε αναστολές λογική και αποστάσεις.

Το ένστικτο, ο ξαφνικός έρωτας η ένταση που η φύση κάνει δώρο στα δημιουργήματά της, είχαν καλέσει στον Παράδεισο των αισθήσεων τους δυο νέους και τους ταξίδευαν στα ονειρικά μονοπάτια τους.

Δύο κορμιά ενωμένα στην χρυσή άμμο κάτω από έναν ουρανό με αστέρια που λαμπύριζαν και φώτιζαν τα πρόσωπά τους στο μισοσκόταδο μετατρέποντας τα σε μαγικές φιγούρες που άλλοτε γαλήνευαν, άλλοτε αγρίευαν, και άλλοτε πάλι έσβηναν το πάθος τους στο κρύο νερό της θάλασσας με την φεγγαρόστρατα που για ώρα συντρόφευε την ένωσή τους να τους αποχαιρετάει σιγά- σιγά αφήνοντας μόνο τα αστέρια να τους φωτίζουν.

Ο Αντώνης νόμιζε πως δεν το ζούσε αυτό το επουράνιο σκηνικό αλλά το ονειρευότανε. Δεν ήξερε αν ζει ή είχε ανέβει στον Παράδεισο χορεύοντας τον τρελό χορό των αισθήσεων του, σφίγγοντας στην αγκαλιά του έναν από τους αγγέλους. Κι εκείνη του χάριζε απλόχερα όλη της την ενέργεια από κάθε σπιθαμή του κορμιού της σαν να ήθελε να κρατήσει για πάντα αυτό το πάθος που ξαφνικά την διαπερνούσε και την σκλάβωνε στα χέρια του αγοριού που είχε βρεθεί ξαφνικά στο δρόμο της.

- Θέλεις να έρθεις στη Νέα Υόρκη; Της ψιθύρισε σε ένα κενό γαλήνης της ερωτικής τους τρέλας.
- Θέλω να μην ξημερώσει, του απήντησε σφίγγοντας ακόμη περισσότερο το γυμνό της κορμί επάνω στο δικό του...

Το πρώτο φως από το χάραμα τους βρήκε αγκαλισμένους και αμίλητους με τα μάτια κατακόκκινα και τα χείλια ξεραμένα από την ένταση του αγκαλιάσμάτος τους... Μπήκαν για τελευταία φορά στη θάλασσα αφήνοντας τη δροσιά του υδάτινου μανδύα να τυλίξει τ' αγκαλιασμένα κορμιά τους και να αναμίξει την αρμύρα της με τα δάκρυα του αναπόφευκτου αποχωρισμού τους.

Τη συνόδευσε με ένα περαστικό ταξί που τραβούσε για το αεροδρόμιο πρωί- πρωί στο σπίτι της γιαγιάς της στην Αλυκή, και της έδωσε σε ένα χαρτάκι τη διεύθυνση και το τηλέφωνό του στη Νέα Υόρκη. Εκείνη δεν του έδωσε τίποτα παρά μόνο ένα φιλί αποχαιρετισμού, και με τα μάτια υγρά σαν δροσοστάλες από την υγρασία της αυγής αποτραβήχτηκε στο εσωτερικό του σπιτιού.

Απόσπασμα από το βιβλίο **“Οι αλήθειες που δεν επώθηκαν”**

Μαρία Φουντουλάκη

*Καθηγήτρια Ελληνικών
Υπεύθυνη σπουδών
στο Κέντρο ελληνικής γλώσσας
“Λέξις” στα Χανιά*

Γεννήθηκε και έζησε στην Αθήνα μέχρι τα 18 της. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Κρήτης στο Ρέθυμνο και αφού ολοκλήρωσε τις σπουδές της, αποφάσισε να ζήσει στα Χανιά, τόπο καταγωγής της αλλά και τόπο αγαπημένο! Δούλεψε ως φιλόλογος στο χώρο της ιδιωτικής εκπαίδευσης για μερικά χρόνια, ενώ από το 1998 διδάσκει την ελληνική ως ξένη ή δεύτερη γλώσσα σε ξένους και ομογενείς στα Χανιά. Από το 2000 μέχρι σήμερα εργάζεται σχεδόν αποκλειστικά ως καθηγήτρια και υπεύθυνη σπουδών στο Κέντρο ελληνικής γλώσσας “Λέξις” στα Χανιά, του οποίου υπήρξε και ιδρυτικό μέλος. Επιπλέον έχει εργαστεί σε σχολεία του Νομού διδάσκοντας την ελληνική γλώσσα σε παιδιά μεταναστών μέσω προγραμμάτων του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Έχει ολοκληρώσει με επιτυχία το πρόγραμμα “Διαδρομές” που αφορά στην επιμόρφωση διδασκόντων της ελληνικής ως ξένης ή δεύτερης γλώσσας. Από το 2015 έχει ξεκινήσει μεταπτυχιακές σπουδές με θέμα τη διδασκαλία της ελληνικής ως ξένης γλώσσας, το οποίο προσφέρεται από το Πανεπιστήμιο Λευκωσίας και το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας στη Θεσσαλονίκη. Ενδιαφέρεται για κάθε νέα μορφή διδασκαλίας στην οποία εμπλέκεται ο πολιτισμός σε κάθε του έκφραση, θεωρώντας το ζωτικό συστατικό στην εκμάθηση της γλώσσας.

Οι «Φωτεινοί Φάροι» της εποχής μας!

Η Ελλάδα που αγαπώ και που πάντα θα επιστρέφω είναι η Ελλάδα των ανθρώπων που κρατούν ζωντανή τη σοφία αυτού του τόπου μέσα τους, χωρίς να ορθώνουν εμπόδια, αλλά βρίσκοντας λύσεις με τόλμη και φαντασία εκεί όπου φαίνεται να υπάρχει αδιέξοδος!

Αυτοί που κρατούν τα ανθρώπινα ιδεώδη πολύ ψηλά, είναι οραματιστές και κάνουν θαύματα! Δεν αρκούνται στα τυπικά τους καθήκοντα αλλά οραματίζονται έναν καλύτερο κόσμο και πολεμούν με το δικό τους προσωπικό τρόπο γι' αυτό, αθόρυβα!

Ο δάσκαλος που με μόλις δύο χρόνια εμπειρία διορίστηκε στο δημοτικό σχολείο του ορεινού χωριού «Φουρφουράς» Ρεθύμνου και έφτιαξε το “ Σχολείο της Φύσης και των Χρωμάτων”! Ο Άγγελος Πατσιάς αποφάσισε μέσα

σε δύσκολες συνθήκες να βρει τον τρόπο να μάθει στα παιδιά πράγματα, αντιμετωπίζοντας τα ως ανθρώπινες οντότητες συνολικά και ανοίγοντας δρόμους για να αναπτύξουν το συναισθηματικό τους κόσμο εκτός από το σώμα και το μυαλό τους. Στο σχολείο οι δράσεις ήταν προσανατολισμένες προς τη φύση, την τέχνη, την παράδοση και ανοιχτό στην κοινωνία! Δημιούργησαν μέχρι και διαδικτυακό τηλεοπτικό κανάλι και μουσείο προφορικής ιστορίας!

Τα παιδιά στο ρόλο δημοσιογράφου έπαιρναν συνεντεύξεις από τους κατοίκους της περιοχής συλλέγοντας στοιχεία για την ιστορία του τόπου τους. Το πείραμα πέτυχε! Αυτό είναι μόνο ένα παράδειγμα ανθρώπου που ξεπέρασε τα τυπικά του καθήκοντα και πέτυχε να δώσει μια νέα διάσταση στο ρόλο του σχολείου!

Δημοτικό σχολείο Φουρφουρά

Η μαυροφορέμενη γυναίκα που το 1952 άναβε κεριά στους τάφους των Γερμανών στρατιωτών στα Χανιά ενώ η ίδια είχε χάσει τον άνδρα της στη Μάχη της Κρήτης και το γιο της σε στρατόπεδο συγκέντρωσης στη Γερμανία το 1943, όταν ρωτήθηκε από τον Γερμανό συγγραφέα που βρέθηκε στο νεκροταφείο γιατί το έκανε, του απάντησε πως «ζίγυρο κάποιια άλλη μάνα θα άναβε το καντήλι στη μνήμη του δικού της παιδιού στη Γερμανία». Η γυναίκα αυτή με απλά λόγια, αμεσότητα και σοφία διατύπωνε το δικό της αντιπολεμικό μήνυμα, ξεπερνώντας τα στενά όρια του ρόλου της! Από το ρόλο της Ελληνίδας μάνας είχε περάσει στο ρόλο της οικουμενικής μάνας που συναισθάνεται τον πόνο από τις πληγές του πολέμου απ' όποια πλευρά κι αν προέρχεται.

Ο πατέρας Αντώνιος, ο ακτιβιστής ιερέας που με δύναμη ψυχής πριν από δεκαοχτώ χρόνια στην ενορία του στον Άγιο Γεώργιο Κολωνού, άνοιξε μια αγκαλιά στα κακοποιημένα παιδιά "πρόσφυγες της ζωής" αλλά και του πολέμου στη συνέχεια, χωρίς την ελάχιστη βοήθεια από εκκλησία και κράτος και κόντρα σε πολλές αντιδράσεις. Με τη βοήθεια αποκλειστικά εθελοντών έφτιαξε την "Κιβωτό του κόσμου" και έσωσε πολλές παιδικές ψυχές!

Οι απλοί καθημερινοί άνθρωποι από διαφορετικές γωνίες της Ελλάδας, κυρίως δε από τα νησιά μας, που με την ίδια μεγαλοψυχία και ανθρωπισμό που ξεπερνά φυλετικές διαφορές και ιδεολογίες κάθε είδους, πρόσφεραν στους "θαλασσοπνιγμένους" πρόσφυγες και μετανάστες κάθε δυνατή βοήθεια μέσα στην πιο δύσκολη κρίση για τη χώρα, χωρίς να κάνουν δεύτερες σκέψεις! Κι όλα αυτά την ώρα που η πολιτισμένη Ευρώπη σφύριζε αδιάφορα και παρέμενε αδρανής. Μήπως είναι οι μνήμες που κουβαλούν στο DNA τους; Ίσως! Είναι γνωστό άλλωστε ότι οι περισσότεροι Έλληνες κουβαλούν μνήμες προσφυγιάς και μετανάστευσης. Όλοι αυτοί οι άνθρωποι και πολλοί άλλοι ακόμα αφανείς ήρωες, αποτελούν τους φωτεινούς φάρους της σκοτεινής εποχής μας, και πηγή έμπνευσης και ελπίδας για το μέλλον!

πατέρας Αντώνιος, Αγ. Γεώργιος Κολωνού, Αθήνα

Μαρία Φουντουλάκη

Χριστίνα Κίτσου

*Υπάρχουν άλλα μονοπάτια
για να φθάσεις σ' άλλους κόσμους.
Ένα από αυτά είναι η Ελλάδα.*

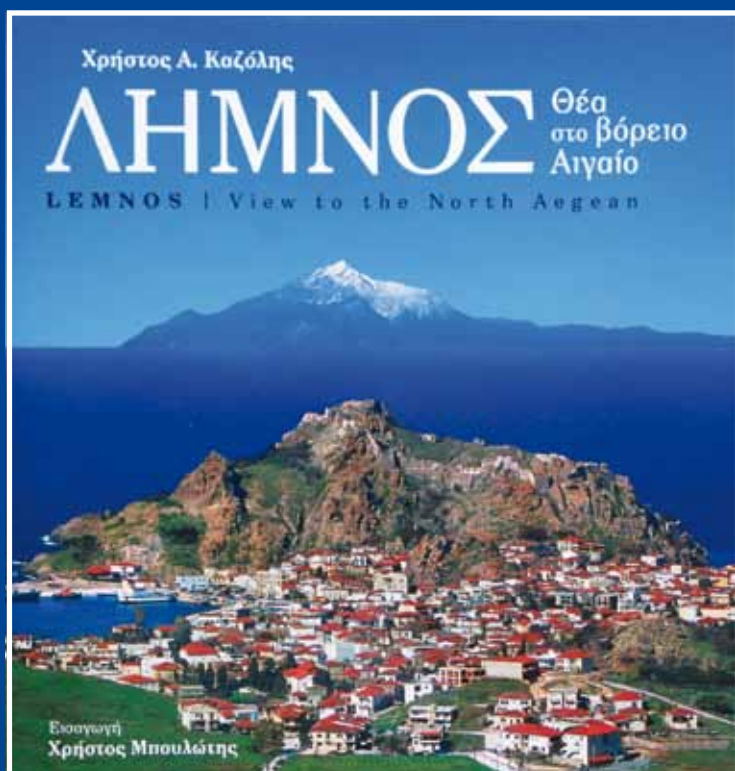
*Ο καθένας αισθάνεται
κάποια στιγμή την ανάγκη
να αναβαπτιστεί, να ξαναρχίσει.*

*Εκείνη την στιγμή,
κλείνεις τα μάτια σου σιγά σιγά
και αισθάνεσαι αυτό
το μοναδικό φως
να παίζει με την αιωνιότητα.*

*Χριστίνα Κίτσου
Γενεύη*

*Ανοίχτε τα παράθυρα.
Νίβομαι στο φως
βγαίνω στον εξώστη
γυμνός
ν' αναπνεύσω βαθιά
τον αιώνιο αγέρα
με τ' αδρά μύρα
του νοτιομένου δάσους
με την αλμύρα
της απέραντης θάλασσας.
Αστράφτει ο κόσμος
ακούραστος.
Κοιτάχτε.*

Γιάννης Ρίτσος

Χρήστος Καζόλης

Ο Χρήστος Καζόλης γεννήθηκε, ζει και εργάζεται ως φωτογράφος και εκδότης στο νησί της Λήμνου.

Μεγάλο του πάθος είναι η φωτογράφιση του φυσικού περιβάλλοντος του νησιού, του πολιτισμού και των κατοίκων του. Το υλικό που συγκεντρώνει το εκθέτει, κυρίως, μέσα σε πολυτελή λευκώματα, που ως πρωταρχικό στόχο έχουν την προβολή του νησιού.

Η δουλειά του έχει παρουσιαστεί από μεγάλα περιοδικά και εφημερίδες της χώρας μας, καθώς και από την τηλεόραση.

*Το τελευταίο του λεύκωμα έχει τίτλο: **ΛΗΜΝΟΣ Θέα στο βόρειο Αιγαίο.***

Τον ευχαριστούμε θερμά για την ευγενική παραχώρηση των φωτογραφιών του.

Konzert ANGÉLIQUE IOANNATOS und KATERINA FOTINAKI
Foto: Thomas Pfister

DIA.LOGOS - Verein zur Förderung der griechischen Sprache und Kultur

Wir bringen griechische Kultur und Kulturschaffende in die Schweiz!

Vor über zwölf Jahren, im November 2004, gründeten wir den Verein **Dia.Logos**. Ziel des Vereins ist die Förderung der griechischen Sprache und Kultur in der Schweiz. In zwölf Jahren haben wir über 75 eigene Veranstaltungen durchgeführt und andere Vereine, Institutionen und Personen bei Aktivitäten mit griechischem Bezug unterstützt.

Die Schriftsteller **Petros Markaris** (fünfmal), **Vassilis Alexakis** (zweimal) und **Metin Arditi** lasen bei uns in Bern. In der Veranstaltung „Auf Reisen mit Nikos Kazantzakis“ rezitierten **Heidi Maria Glössner** und **Anna Tsolis** Texte von **Nikos Kazantzakis** zum Thema Reisen und **Giorgos Stassinakis** sprach über „Kazantzakis und die Schweiz“. Der Journalist und Reiseschriftsteller **Werner van Gent** fesselte mit seinem Vortrag „Griechenland: Ferienland oder Krisenland?“ das Publikum im ausverkauften Vortragssaal der Berner Universitätsbibliothek. Prof. **Dimitris Pandalis**, Direktor des Akropolis-Museums in Athen, sprach bereits zweimal vor dem interessierten Dia.Logos-Publikum.

Eleni und Souzanna Boujoukli, zwei Musikerinnen aus Thessaloniki, begeisterten mit ihren Liedern des griechischen Komponisten **Manos Chadzidakis** im Konzertsaal des Berner Konservatoriums. Unvergessliche Konzerte erlebte man mit **Afentoula Razeli & Banda** und **Alkinoos Ioannidis** (organisiert von ble-events, mit Unterstützung von Dia.Logos.) Auch **Angélique Ionnatos** und **Katerina Fotinaki** begeisterten das Publikum mit ihren Chansons, exklusiv für Dia.Logos.

Mit „**Xafnikos erotas**“, „**Stella**“, „**Politiki Kouzina**“ (Zimt und Koriander), „**Nyfes**“ (Bräute), „**Rembetiko**“, „**I earini synaxis ton agrofylakon**“ (Das Jahrestreffen der Feldhüter) „**Eden à l'Ouest**“, „**El Greco**“, „**Mikra Agglia**“ und „**Meteora**“ brachte Dia.Logos hervorragende griechische Filme nach Bern.

Der Berner Fotograf **Hansueli Trachsel** stellte sein Fotobuch „**Nikos – Ein kretischer Fischer**“ vor und die Schauspielerin **Heidi Maria Glössner** brillierte mit ihrem Monolog „**Helena – Plädoyer für eine Schlampe**“ in der Mansarde des Stadttheaters, exklusiv für *Dia.Logos*. Weiter gab es zwei Vorträge von **Daniela Schneuwly** über „**Die griechisch-byzantinische Welt in Apulien**“ und „**Paphos in griechischer und römischer Zeit**“. Und **Georgia Tsounis** sprach in einem philosophischen Vortrag über „**Die aristotelische Eudaimonia**“.

Die Hinweise zu allen von *Dia.Logos* veranstalteten Vorträgen, Ausstellungen, Konzerten und Lesungen finden Sie auf der Homepage www.dia-logos.ch. Als Mitglied von *Dia.Logos* werden sie persönlich zu allen Veranstaltungen eingeladen, sie erhalten einen ermässigten Eintrittspreis und gratis das Magazin «**ellinika**». Wir werden unterstützt von **StadtBernKultur**.

Zeigen Sie Ihre Sympathie und treten Sie **Dia.Logos – Verein zur Förderung der griechischen Sprache und Kultur** bei. Damit eröffnen Sie sich ein neues Fenster zu Griechenland und seiner Kultur und unterstützen unsere Arbeit.

EDITORIAL

Liebe Freundinnen und Freunde der griechischen Sprache

Mein Griechenland: Immer kehre ich dorthin zurück. So lautet das Thema des Magazins, das Sie in den Händen halten. Das Thema musste ich nicht lange suchen. Es drängte sich, angesichts der letzten ausserordentlich schwierigen und harten Jahre für mein Land, für Griechenland, sozusagen von selbst auf. Vieles wurde geschrieben, vieles wurde gesagt und noch viel mehr geschah. Das ist Ihnen bekannt, denn Sie halten sich auf dem Laufenden. Je mehr das trübe Bild meines Heimatlandes in den Vordergrund trat, desto stärker fühlte ich in mir das Bedürfnis, Ihnen aussergewöhnliche Menschen aus dem Bereich der Literatur und der Kunst vorzustellen: Griechen, aber auch Nichtgriechen, Freunde Griechenlands, die mit ihrem Werk und ihrer Persönlichkeit auf internationaler Ebene für unser Land Ehre einlegen.

Ich hatte das Glück, einige von ihnen persönlich kennen zu lernen, andere durch ihre Werke. In jedem Fall beeindruckten sie mich tief. Ich lud sie ein, uns etwas über ihr Griechenland mitzuteilen, das Griechenland, welches sie in sich tragen. Ihre positiven Antworten, ihr Vertrauen, ihre freundlichen Worte über das Magazin erreichten mich aus Paris, Heraklion, Genf, Athen, Berlin, Lemnos, Stockholm, Chania, Bern und Winterthur. Ich danke allen von Herzen.

Ich möchte die Gefühle, Erkenntnisse und Erfahrungen, die mir meine „Gäste“ geschenkt haben, mit Ihnen teilen. Und so habe ich mich zusammen mit meinen Mitarbeiterinnen und Mitarbeitern an die Realisation der achten Ausgabe von „Ellinika“ gemacht. Das Magazin soll einerseits als ergänzende Lektüre für die fortgeschrittenen Neugriechisch-Lernenden, andererseits als kulturelle Bereicherung für alle Freunde Griechenlands dienen.

Was für ein Bild Griechenlands hat wohl ein Grieche, der in Stockholm oder Paris lebt?

Was für ein Bild Griechenlands hat eine Griechin, die in Athen oder Chania lebt?

Was für ein Bild Griechenlands hat eine Deutsche, die in Berlin lebt?

Mit welchen Gefühlen, mit welcher Einstellung, mit welcher persönlichen Eigenart haben sie ihren Gedanken Ausdruck verliehen?

Davon werden Sie in den folgenden Texten und Interviews lesen. Die Lektüre wird Sie auf eine einzigartige Reise mitnehmen. Ein Ziel des Magazins besteht darin, die Seele und die Schönheit unseres Landes in den Vordergrund zu stellen. Nach der Schönheit sehnen wir uns und bei ihr verweilen wir. Sie werden nach Griechenland reisen, weil es dort noch ein Bewusstsein für Menschlichkeit gibt. Ausserdem wird in ganz Griechenland, sei es in Astypalaia, auf den kleinen Kykladen, in Epirus oder in Nafpaktos seit 4000 Jahren die gleiche Sprache gesprochen. Diese historische Sprache, die Sie, liebe Leserinnen und Leser, mit Geduld, Mühe und Liebe lernen, wo immer Sie sich befinden.

Möge Ihnen die Poesie des folgenden Textes während des ganzen Jahres Gesellschaft leisten:

*Der Wind vom Meer und die Frische des Morgens
sind da, ohne dass es jemand verlangt.*

Giorgos Seferis, aus: *Sommersonnenwende*

Ich danke Ihnen herzlich für Ihr Interesse, Ihre Unterstützung und Ihr Wohlwollen!

Dimitra Chalazia

P.S.: Das deutsche, französische und englische Wörterverzeichnis finden Sie auf der Homepage von www.dia-logos.ch

photo: Lia Goudousaki

Mickaela Prinzinger

Mein Griechenland

«Meine Mutter kommt aus Thessaloniki.» So hatte es mein Vater seiner Friseurin erzählt. Das war zwar eine charmante Lüge, aber sie klang überzeugend, angesichts der dunklen, lockigen Haarpracht meines Vaters. Mit dieser kleinen Lüge fing alles an. Wir machten unseren ersten Familienurlaub nach Griechenland, und zwar - wie auch

anders? - nach Thessaloniki. Das führte dazu, dass ich mich für die griechische Sprache und Kultur zu interessieren begann - ohne Vorkenntnisse humanistischer Bildung mit Altgriechisch-Kenntnissen. Was mich daran anzog, war der Klang der Worte und die Lebendigkeit der Sprecher. Damals, mit 17 oder 18, wollte ich eine Andere werden durch das

Lernen einer Fremdsprache. Bald erkannte ich jedoch, dass ich meinem eigenen Ich nicht entkommen konnte, auch wenn ich tief in eine andere Sprache eintauchte.

Was mich heute an der griechischen Sprache reizt, wenn ich literarische Texte ins Deutsche übersetze, ist die Tatsache, dass ich mich im Grunde mit meiner Muttersprache auseinandersetze.

Ich beginne, über einzelne Wörter, Redewendungen und Zusammenhänge nachzudenken, was ich im Alltag natürlich nie tue. Und immer wieder komme ich - dank meiner umfangreichen Duden-Bibliothek - dahinter, dass ich Sinn und Bedeutung von deutschsprachigen Ausdrücken falsch verstanden habe.

Griechenland und die griechische Sprache und Kultur sind damit in gewisser Weise ein Vehikel zur Selbstfindung. Aber das geht bestimmt vielen Menschen aus dem deutschsprachigen Raum ähnlich. Was mir in den letzten Jahren sehr am Herzen liegt, ist eine Modernisierung des Griechenland-Bildes und eine Imageveränderung. Für mich war die Beobachtung der gegenseitigen Wahrnehmungsmechanismen in Presse, TV und Sozialen Medien überaus aufschlussreich.

Das hat mich motiviert, einen neuartigen zweisprachigen Kommunikationskanal einzurichten, der auf bürgerschaftliches Engagement setzt: www.diablog.eu, die zweisprachige deutsch-griechische Kulturwebsite. In Kulturfragen ist die Zivilgesellschaft genauso gefordert wie staatliche Organe, Stiftungen und die Privatwirtschaft. Kultur ist kein passives Konsumieren, sondern aktives Mitmachen.

Unser Credo ist: Was den deutsch- und griechisch-

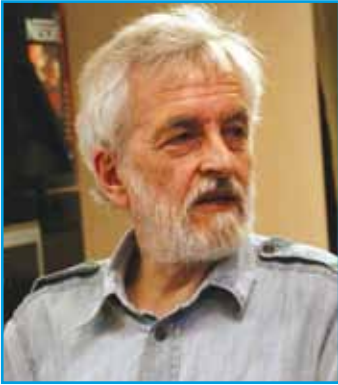
sprachigen Raum am meisten verbindet, ist das zeitgenössische Kulturschaffen. Darin stellen wir uns den aktuellen Fragen unserer Zeit und heben sie auf eine ganz andere Reflexionsebene, als wenn wir bloß am Stammtisch darüber diskutieren.

«Mein Griechenland» ist somit ein Modellversuch - weg von alten Klischees und festgefahrenen Wahrnehmungsweisen. Eines meiner Ziele ist, dass zeitgenössische griechische Literatur einfach als gute Literatur wahrgenommen wird, und nicht mit folkloristischen Bildern, Motiven und Argumenten angepriesen werden muss.

Übersetzer sind Brückenbauer, die durch ihr Spezialwissen den Zugang zu einer anderen Mentalität und Denkweise ermöglichen. Sie kultivieren eine Ebene des Umgangs miteinander, die auf gegenseitigem Respekt und kritischer Reflexion fußt. Der Dialog zwischen dem deutsch- und griechischsprachigen Raum ist ein Modellfall für die - mehr oder weniger gelungene - Kommunikation innerhalb Europas. Daraus können wir viel lernen, wie wir uns als Europäer näherkommen können.

Michaela Prinzing, geb. in Wien, studierte dort Byzantinistik und Neogräzistik/Turkologie, wurde 1995 mit einer Arbeit zur Frauenliteratur in Griechenland an der FU Berlin promoviert und widmet sich seit 2000 der Übersetzung und Verbreitung griechischer und zyprischer Literatur.

Seit 2014 leitet sie die Kulturwebseite www.diablog.eu, mehr Infos zu ihrer Person: www.michaela-prinzing.eu.

Michel Volkovitch

LE DIEU DU PARC

Michel Volkovitch, né en 1947, a traduit une trentaine de prosateurs grecs contemporains, 180 poètes, des chants populaires, des chansons rebètika et 30 pièces de théâtre. Il enseigne la traduction à l'École de traduction littéraire. Il a reçu les prix Nelly-Sachs (1996), Laure-Bataillon (2004), Amédée-Pichot (2004) et la Bourse de traduction du Prix Européen (2010). Éditeur de poésie grecque (et bientôt de théâtre) à l'enseigne du Miel des anges (www.lemieldesanges.fr), il est également l'auteur de huit livres. Site: www.volkovitch.com

Les villes sont comme les gens. Elles peuvent nous inspirer un véritable amour. Thessalonique m'a séduit dès le premier regard, et malgré ce qu'elle m'a fait souffrir je me souviendrai toujours d'elle avec tendresse. Athènes, je ne sais pas encore ce que j'en pense. À force de la parcourir en bus, en taxi, en métro, à pied surtout, de librairies en tavernes, de maisons amies en hôtels d'amour, de bonheurs en espoirs déçus, quelque chose a fini par se tisser entre nous, une connivence, un brin d'affection parfois, et pourtant je ne m'y sens pas chez moi, même dans les coins que je connais comme ma poche. Un seul endroit là-bas m'inspire un curieux amour. Une tache verte au cœur de cette ville de béton gris. Un vaste jardin public, une oasis, un lieu où l'on respire. Le poumon d'un monstre au bord de l'étouffement. Ce lieu est officiellement dédié à la Nation et à ses Défenseurs, comme l'indiquent le grand militaire à cheval en bronze qui monte la garde à l'entrée, puis Athéna plus loin, haut perchée, raide comme sa lance, puis l'allée où s'alignent les bustes des Héros de 1821. Deux chapelles veillent un peu plus haut, le goupillon et le sabre étant les deux mamelles de la Patrie. Ce devait être grandiose, et c'est raté. On a donné à cet espace vert un nom belliqueux, triomphal, que les Athéniens n'utilisent guère; pour eux et pour moi, il s'appelle simplement le Parc. Les héros de l'Indépendance, fantômes de

marbre blanc, semblent se morfondre dans cette maison de retraite en plein air; le socle géant du type à cheval est régulièrement couvert de graffiti peu orthodoxes; les popes dans les deux chapelles ont beau s'égosiller le dimanche matin, le Parc, ce lieu païen, résiste à leurs exorcismes, et le dieu qu'on y honore n'est pas cette grande andouille d'Arès, mais Pan qui pelote Aphrodite. Naïf que je suis, pendant longtemps je n'ai rien vu. C'était dans les années 80 et 90. Je ne venais au Parc, de fort loin parfois, que pour y courir. Je démarrais tôt le matin avant la chaleur, faisais le tour cinq ou six fois et repartais régénéré sans m'être arrêté un instant. Si j'étais passé à la nuit tombante, j'aurais compris plus vite. C'est Mènis Koumandarèas, dans son livre *Séraphins et Chérubins*, ce bijou, qui m'a ouvert les yeux. Comme quoi les livres, souvent, nous en apprennent davantage que la vie. Dans l'une des nouvelles du recueil, l'auteur, qui vécut tout près, écarte les buissons touffus du Parc et nous montre ce qui se passait derrière du temps de sa jeunesse. C'est un grouillement de faunes et de satyres, d'Adams et d'Èves adolescents qui se découvrent l'un l'autre avec stupeur et délices. L'imagination enfiévrée de l'écrivain en rajoute à peine, j'en suis sûr, et ces durs-à-cuire de faunes lui ont sûrement survécu. N'est-il pas orgiaque, ce déchaînement végétal incongru au milieu de sa

prison minérale ? La forme même du Parc, ce fouillis d'allées courbes, pied de nez aux bêtes avenues bien droites qui le bornent — loué soit celui qui le dessina ! —, n'est-il pas, en même temps qu'un hommage subliminal aux rondeurs merveilleuses des femmes, une incitation à quitter le droit chemin, à se perdre, n'est-ce pas là une porte ouverte à tous les égarements ?

Pendant des années je serai donc passé à côté sans rien comprendre, moi qui n'ai fréquenté ces lieux qu'aux heures innocentes, porté par l'ivresse légère du coureur, rêvant à ce que j'avais vécu la veille, à ce que je tenterais de vivre ce jour-là, à ces rencontres surtout, ces belles qui allaient peut-être se donner enfin — se prêter plutôt — en l'un de ces moments beaux comme la foudre.

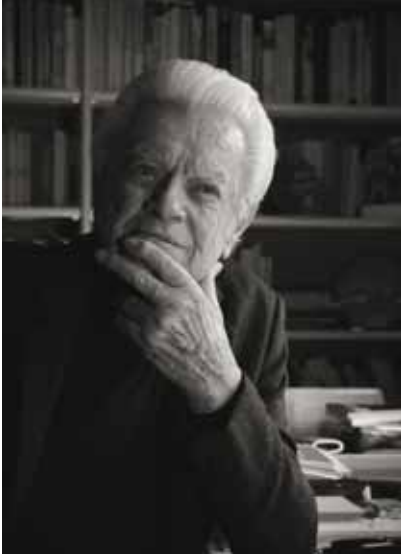
Jamais je ne suis entré dans cet Éden en tenant par la main l'une d'elles. L'amie grecque aux yeux étincelants avec qui j'ai couru là-bas une fois jadis, jamais je ne lui ai dit combien je la désirais.

Je n'ai pas mis les pieds dans le Parc depuis des années. Je passerai le voir un jour, à l'occasion, pourquoi pas ? On me dit qu'il est mal en point, qu'il n'y a plus d'argent pour l'entretenir, qu'il est envahi par une faune de mauvais anges toxico-manes, eh bien tant pis. Un peu de sordide et de sauvagerie ne dépare pas les lieux sacrés, et ce serait un contresens que de ranger au carré ce temple du désordre et du désir.

Mais est-ce bien nécessaire de me déplacer ?

Il me suffit d'entendre le mot Parc en grec, *pàrko*, et j'y suis, je tourne et retourne dans ses allées comme on tourne dans sa tête une phrase qu'on va dire à une femme ou qu'on va écrire, et plus je tourne plus les buissons foisonnent, les arbres se multiplient, une vraie forêt vierge, et si mon cher Koumandarèas est mort à présent, j'entends moi aussi désormais, dans les fourrés, au passage, le hennissement du vieux Pan qui ne veut pas mourir.

Professeur Dusan Sidjanski

Le Professeur Dusan Sidjanski est une personnalité connue des lecteurs d'ellinika. Sa première intervention de 2008 a beaucoup intéressé notre public, car elle était en relation avec l'ouverture du nouveau Musée de l'Acropole à Athènes. Le «COMITE SUISSE POUR LE RETOUR DES MARBRES» qu'il préside vient d'achever un film documentaire sur les Marbres du Parthénon.

Dusan Sidjanski nous apparaît encore plus précieux et important sur la scène mondiale du Dialogues des cultures qu'il promeut avec

le soutien du «Centre européen de la culture».

Aujourd'hui nous l'invitons de nouveau dans nos pages, pour qu'il puisse s'exprimer sur l'aspect historique des situations du pillage culturel, qui de nos jours, dans la perspective des guerres sans fin au Moyen Orient ne cesse de nous préoccuper.

La passion de Dusan Sidjanski est le rôle de la culture et son apport au projet d'Union de l'Europe. A ce propos l'Université l'a honoré en créant en octobre 2016 le «Centre de compétences Dusan Sidjanski en études européennes» au sein du Global Studies Institute de l'Université de Genève. Nous nous adressons au professeur comme à un grand amoureux de la Grèce et en même temps au combattant sur le plan de la justice culturelle, sans laquelle le dialogue des cultures inventé par Denis de Rougemont n'aurait jamais pu avoir lieu:

Interview : Cora Saurer

Le pillage des biens et, dans les temps historiques lorsqu'existait l'esclavage, des personnes était une tradition qui remonte à la nuit des temps. Toute guerre se terminait par un pillage des temples et d'autres sculptures ou monuments par le vainqueur. Les récents exemples parmi les plus connus sont les biens culturels saisis en Egypte par Napoléon Bonaparte sur ordre du Directoire qui figurent au Musée du Louvre. La révolution française est à l'origine des musées modernes. Napoléon s'est emparé de nombreux biens culturels, tableaux, sculptures partout en Europe après ses victoires. Ces biens faisaient partie des butins de guerre. Dans les exemples plus récents figurent les rafles accomplies par les spécialistes de l'armée allemande dans les différents pays européens et notamment en France, Belgique. Le cas qui nous concerne directement est le pillage du Parthénon sur ordre de Lord Elgin, Ambassadeur de sa Gracieuse Majesté auprès de la Sublime Porte, à l'époque où la Grèce était sous l'occupation de l'Empire Ottoman. Selon les professeurs Laurent Flutsch et Didier Fontannaz il s'agit là de «la plus fameuse des spoliations archéologiques». Et de souligner que «le Parthénon est sans doute le plus

étudié et le plus emblématique des monuments de l'Antiquité classique»¹.

En général les guerres civiles et les conflits tels ceux à présent au Proche-Orient donnent lieu à la destruction des temples par les mouvements islamistes qui à l'exemple de Daech ne se privent pas de vendre des objets antiques pour se procurer des ressources. Il serait trop long de mentionner la longue liste des rapines à Bagdad, les 4000 sites dévastés et le développement des marchés des antiquités favorisés par les moyens de communication. C'est ainsi que les deux auteurs précédemment cités se posent la question: la Suisse, paradis des trafiquants? Ils ne manquent pas de citer de nombreux cas tel celui de «la caverne d'Alibaba» du port franc de Genève et bien d'autres bénéficiant du secret bancaire. Aujourd'hui de nombreux traités et lois ainsi que les activités de l'UNESCO et des polices spécialisées cherchent à lever le voile qui cache les trafics dont ont profité les collections privées mais aussi des grands musées. La lutte contre les marchés noirs des biens culturels s'intensifie à la faveur de plus de transparence et davantage de vigilance et de protection de la part des Etats

et des organisations internationales. Cependant la demande ne semble pas diminuer en demeurant le principal stimulant de l'offre des antiquaires comme des réseaux de trafiquants et de pillards. En contrepartie, nous assistons à des cas, encore trop rares, de restitution que nous souhaitons pour la réunification des Marbres du Parthénon.

L'objectif principal du Comité suisse s'inscrit dans cette logique. Ainsi nous nous efforçons d'influencer tant les autorités que les opinions publiques pour préparer le terrain en exerçant une pression sur le gouvernement britannique et sur le British Museum. Cet objectif s'inscrit parfaitement dans les finalités de l'Association Internationale (IARPS) qui regroupe 18 comités nationaux. Depuis la création de l'Etat grec indépendant des réclamations sporadiques ont eu lieu. Mais l'action officielle la plus marquante a été initiée par la demande de Melina Mercouri, alors Ministre de la Culture, adressée au Gouvernement britannique et au Musée British Museum de la recherche d'une solution garantissant le retour des Marbres à leur lieu d'origine. J'ai connu Melina Mercouri lors de mes différents séjours en Grèce, en particulier dans les années 1956-1957, ainsi que son frère Spiros Mercouri et son père alors maire d'Athènes. La particularité de la démarche de Melina Mercouri est qu'elle s'est adressée à l'UNESCO, organisation internationale pour la culture. Au cours de l'Assemblée Générale de l'UNESCO en 1982 au Mexique, le vote a porté sur la restitution des Marbres, donnant le résultat suivant: 54 en faveur, 11 contre et 23 abstentions. Il est significatif que la plupart des onze membres qui se sont opposés appartiennent à l'Occident et

possèdent les plus grands musées du monde.

En revanche, tous les pays de l'Est à l'époque communiste ont voté pour la restitution ainsi que de nombreux pays en voie de développement qui, pour la plupart, ont été spoliés de leurs biens culturels au temps du colonialisme. Plus tard, au début des années 2000, Evangelos Venizelos, Ministre de la culture, remet ce thème à l'ordre du jour lors de sa visite officielle à Londres. Il propose des formules d'échange qui éviteraient d'avoir d'un côté les perdants et de l'autre les gagnants. Pour une raison qui révèle l'entêtement de la politique du gouvernement du Royaume-Uni et du British Museum, les interlocuteurs du Ministre Venizelos ont coupé court à cette négociation officielle.

Le Parthénon est un monument unique, symbole de la culture européenne, fondé sur l'héritage de la Grèce antique. Notre Comité a avancé divers arguments dont notamment celui de la nécessité de réunifier les frises de ce monument qui sont une sorte de film documentaire sculptées par Phideas, représentant des scènes reproduites sur 160 mètres de longueur. La moitié de ce «film documentaire sculpté» a été enlevée par ordre de l'Ambassadeur Elgin et transportée à Londres, après diverses péripéties dont le chavirement d'un bateau. Les scènes que l'on trouve et dont une partie orne le Musée de l'Acropole, oeuvre majeure de l'architecte franco-suisse Bernard Tschumi, représentent des images de la vie quotidienne des Athéniens, d'une fête traditionnelle avec un prêtre et des jeunes filles portant des vases sacrés pour les libations, des scènes de discussion, l'essence de la démocratie, ainsi que des scènes représentant des cavaliers et des dieux de la mythologie grecque.

² Le British Museum a renoncé à cette appellation abusive et contraire au droit de copyright.

³ Assemblée générale de l'IARPS, Musée de l'Acropole, Athènes, 24 septembre 2016.

Ce film sculpté sur des blocs de pierre a été mutilé et porte encore souvent le nom de Elgin Marbles.²

Au sein de l'Association Internationale il y a deux courants concurrents. L'un consiste sur proposition de son ancien président David Hill et de plusieurs Comités anglo-saxons, à savoir des Etats-Unis, d'Australie et d'un des deux Comités britanniques, de recours à la justice pour trancher la question de «la propriété» des Marbres revendiquée par le British Museum et partant d'obtenir le retour. Notre politique, comme celle du nouveau Président de Comité italien et de l'Association internationale le Professeur Louis Godart, récemment élu par l'Assemblée générale à Athènes³, en contradiction avec la première, propose des actions d'influence et de pression organisées en commun par les Comités nationaux. Parallèlement, un dialogue officiel serait poursuivi par l'Association et le Musée de l'Acropole avec le British Museum. En même temps, une action officielle serait entreprise par les autorités grecques auprès des autorités britanniques. L'objectif qu'elle propose est de trouver un compromis qui consisterait en une forme d'échanges. Une des options avancée envisagerait que la Grèce possédant de nombreuses antiquités offrirait des antiquités en compensation du retour des Marbres du Parthénon. Dans le même esprit, l'option proposée par le Président Godart consisterait en compensation du retour des Marbres de prêts réguliers de la Grèce pour des expositions au British Museum.

Par ailleurs, quel que soit le choix entre ces options, nos revendications se limitent à la frise du Parthénon ainsi qu'aux métopes et aux sculptures des deux frontons. Nous sommes convenus de ne pas élargir nos demandes, de ne pas requérir le retour d'autres objets d'art et en particulier la Caryatide. Nous pensons que le Gouvernement grec nous suivrait dans notre politique de dialogue limité aux objets mentionnés.

Il s'agit d'un cas unique. Il concerne principalement la Grèce et le Royaume-Uni mais aussi et fondamentalement l'Europe tout entière en tant que symbole majeur de son héritage culturel. Un autre aspect de notre argumentation qui nous tient à coeur est que les frises et les sculptures exposées au British Museum se trouvent dans une galerie sombre, éclairée par une lumière artificielle,

contrastant avec la douce lumière de l'Attique qui éclaire ces frises au Musée de l'Acropole, tout en étant protégées par des grandes baies vitrées qui donnent sur l'Acropole.

Il est essentiel d'insister sur le fait que notre nouveau Président le Professeur Louis Godart est une personnalité de réputation mondiale et conseiller en héritage culturel du Président de la République italienne. Son principal atout est sa renommée d'archéologue et son travail accompli en Grèce et surtout en Crète depuis plus de vingt ans, qu'il parle couramment le grec et connaît fort bien depuis longtemps les autorités en Grèce. De surcroît, il a collaboré pendant plusieurs années avec les différentes Ecoles archéologiques qui se trouvent sur le terrain. Il nous apporte, à côté de ses qualités intellectuelles, son expérience de négociation avec le Japon et les Etats-Unis qui ont abouti au retour en Italie d'oeuvres telles que les grandes peintures et sculptures. Il est acquis à la méthode de négociation et fait confiance également à la pression que l'Association Internationale peut exercer sur le Gouvernement britannique et sur le British Museum par voie de l'opinion publique et des leaders de cette opinion. Sa stratégie de dialogue accorde une grande importance aux personnalités engagées pour le retour des Marbres. Cette action d'influence se concentre sur les cibles principales, à savoir le Gouvernement de la Grande-Bretagne et le Conseil du British Museum qui ont la responsabilité de leur position et de la prise de décision définitive. D'où la dimension politique de la question du retour des Marbres.

Mon avis personnel est qu'en dehors des influences que nous pourrions exercer au titre de groupe de pression, le Gouvernement grec en tant que membre de l'Union européenne a également la possibilité au cours des négociations à venir et au moment des décisions portant sur les différents points du Brexit, d'utiliser sa voix et sa menace de veto des solutions proposées pour influencer de manière discrète et efficace le processus de retour des Marbres.

A titre d'exemple de l'action du Comité suisse, nous sommes en train de mettre le dernier point sur un film documentaire qui devra être largement diffusé. Ce film contient certes quatre déclarations-interviews de Bernard Tschumi, Tom Flynn, Louis

Godart et de moi-même, ainsi que des magnifiques images reproduisant la beauté du nouveau Musée de l'Acropole et des frises notamment, tout en les situant dans l'environnement athénien et dans la lumière de l'Attique. Ce film reflète notre espoir d'obtenir le retour des Marbres dans leur Patrie d'origine. Il répond à l'exigence de la culture européenne et du processus de l'Union auquel je suis attaché depuis ma jeunesse. Je me dois de dire mon admiration à l'égard du peuple grec qui, malgré la crise profonde qui perdure, confirme sa fidélité à l'Europe et à l'euro.

Parallèlement nous organisons des conférences d'archéologues, d'universitaires, de personnalités politiques, ainsi que des tables rondes, notamment au Parlement européen en octobre 2013. A titre d'exemple : l'architecte Bernard Tschumi, Professeur à l'Université de Columbia, l'archéologue Louis Godart, Professeur à l'Université de Naples et Conseiller pour la conservation de l'héritage artistique auprès du Président hellénique, Dr Tom Flynn, historien de l'art et auteur britannique, Henry Porter, journaliste britannique, Jo Leinen, MPE et Président du Mouvement Européen International, Prof. Vincent Négri, Spécialiste du Droit international du Patrimoine, Prof. Marc-André Renold, Chaire UNESCO en Droit international de la Protection des Biens culturels, Jean-Yves Marin, Directeur des Musées d'Art et d'Histoire de Genève, Me Oliver Voetz, ancien Conseiller d'Etat de Genève et Vice-président de notre Comité suisse.

Quant à l'apprentissage de la langue grecque, il a été dès mon jeune âge largement précédé par des lectures de la littérature, des tragédies et des comédies grecques. J'ai particulièrement apprécié cette culture faite de philosophie et d'études scientifiques, de même que la capacité des Grecs anciens de s'enrichir des apports des cultures voisines. Contrairement à la culture égyptienne, remarquable en elle-même mais statique par ses statues et ses pyramides, l'art et la sculpture grecs sont animés de mouvement et inspirés non pas par un discours venant de haut mais au contraire par le dialogue, par la dynamique de la démocratie athénienne. Ceci dit, mon apprentissage de la langue grecque a été facilité par mon séjour d'une année en Grèce dans les années 1955-1956. Depuis le premier instant, j'ai aimé ce pays, ses monuments, sa culture ainsi que son environnement

propice à la créativité comme au dialogue, le tout animé et soutenu par la démocratie et les grands discours de Périclès. Qu'il s'agisse d'Aristote ou de Platon, d'auteurs de tragédies qui étaient représentées dans des théâtres comme l'Epidaure, à ciel ouvert accueillant des milliers de spectateurs et doté d'une acoustique exceptionnelle. Avec des amis tels que les Professeurs Spiros Stratis-Calogeropoulos, Jean Pasmazoglou et Katerini Doucas nous avons créé à l'époque le Mouvement européen de Grèce. Engagé comme je le suis auprès de ce pays qui a toujours inspiré mon amour, je n'ai pas pu me priver de la connaissance de la langue. C'est pourquoi en dépit des conseils sages de ma mère visant à me protéger contre mes activités multiples, je me levais tous les jours très tôt pour me rendre à ma leçon de grec. Je suis parfaitement conscient de mes limites mais j'adore et je pratique la langue grecque dans toutes les occasions qui se présentent. Cet apprentissage a été aussi une expérience que j'ai essayé de diffuser plus tard à l'Université de Genève. L'expérience qui m'a appris que rien n'est inutile et que tout mérite d'être appris. En effet, rentré en Suisse, j'ai été engagé dans une recherche portant sur le conflit chypriote dans le cadre du Centre européen de Carnegie Endowment à Genève. Mon travail consistait à éplucher et à lire la presse grecque et à la présenter sous une forme résumée dans des rapports écrits.

Vos dernières questions sont certes les plus difficiles et exigent une réflexion plus approfondie. Que manque-t-il au peuple grec pour devenir porteur d'espoir en Europe? Un premier point que je voudrais souligner est que les Grecs sont souvent divisés, en concurrence les uns avec les autres. Ceux qui appartiennent à l'élite intellectuelle et universitaire sont certes d'une qualité exceptionnelle mais rencontrent des obstacles de langue pour se faire entendre en Europe et dans le monde. Il n'empêche que l'influence de la Grèce est encore très significative mais cette influence du Président de la République et du gouvernement s'appuie sur le

peuple et ses élites. Elle s'exerce dans nombreux domaines culturels comme dans le rôle des Grecs possesseurs d'une immense marine commerciale. On trouve des Grecs dans tous les domaines de la culture, qu'il s'agisse de la musique, de la littérature, de la danse ou d'autres arts. On les trouve dans les universités et dans les académies. C'est un message très positif que véhiculent les penseurs et les scientifiques grecs dont les origines se retrouvent dans l'héritage culturel qui a résisté à cinq siècles d'occupation ottomane.

Les démarches visant à rattraper le retard de la Grèce dans certains secteurs qui cherchent à se développer devraient être entamées grâce au soutien de l'Europe. Mais on constate souvent que les Grecs ont des difficultés à agir en commun, qu'ils ont toujours envie des débats contradictoires et de concurrence entre eux. Cela, selon les cas, peut être très positif mais aussi négatif vu de l'extérieur.

La crise subie par la Grèce, imposée par l'austérité, a déstabilisé ce pays, son système, son économie et a porté un coup à la solidarité sociale. Cependant, au cours de ces années, nous avons constaté la prolifération d'associations souvent bénévoles venant au secours des plus défavorisés. Il n'empêche que l'austérité et la paupérisation ont créé des terrains favorables pour des mouvements extrémistes dont le mouvement néo-nazi l'Aube dorée. Il faudrait relancer l'élan vital du peuple et de la démocratie en gageant sur l'éducation, sur

la culture, la science et l'innovation technologique pour attirer les investissements et profiter davantage des contributions de l'Union européenne au développement de la Grèce et au bénéfice de son peuple. Aussi je suis convaincu que le supplément d'initiation à la science et à la logique que pourrait apporter la méthode expérimentale serait d'une grande efficacité. En effet, cette méthode de la Main à la pâte (Hands on) mise au point par Leon Lederman et mon ami Georges Charpak, tous deux lauréats du Prix Nobel en physique, constitue un complément significatif à l'éducation de la jeunesse. Elle a pour but de lui permettre de s'ouvrir à l'Europe et au monde, tout en s'inspirant de la culture européenne héritée de la Grèce antique.

Mon dernier mot. Je suis fier d'avoir la citoyenneté grecque d'honneur et de ce fait la citoyenneté européenne. Pour moi, la Grèce est le plus beau, le plus spirituel des pays au monde. J'admire l'amour de la patrie et le courage du peuple grec. La résistance contre Hitler en retardant de 45 jours l'invasion de l'Union soviétique a contribué grandement à la victoire des alliés. Tout autant que sa résilience dans la crise actuelle, sa fidélité à l'Union européenne et à l'euro ainsi que sa générosité face aux vagues de migrants. Autant d'éléments forts qui m'ont rendu amoureux de la Grèce, des lignes fines de ses cols, la riche diversité de ses îles, la lumière et la mer qui par leur spiritualité ont stimulé l'esprit créatif tout comme le dialogue critique et inspiré les grandes œuvres de l'humanité.

Ταυτότητα περιοδικού

Εκδόσεις
GEOSOFIA
Bantigerstr. 32
CH-3006 Bern, Ελβετία
Τηλ. +41 31 3320658
Κινητό +41 78 8173330

Διευθύντρια Έκδοσης
Δήμητρα Χαλαζιά
email: dimichal@bluewin.ch

Δημόσιες Σχέσεις
Μαρία Δάλλα

Σύνταξη
Δήμητρα Χαλαζιά
Σοφία Δάλλα
????
????
????

Εξώφυλλο
Ελευθερία Αρβανιτάκη

Μακιγιάζ
Σοφία Δάλλα

Σχεδιασμός - Εκτύπωση
Ideogram
Tel. +30 6972 663534
email: info@ideogram.gr
www.ideogram.gr

Φωτογραφίες
Χρήστος Καζόλης

Διανομέας στη Γερμανία
Gerhard, KILIAN

www.dia-logos.ch

LEARN MODERN GREEK .... DISCOVER GREECE

Greek Language courses for adult foreigners of every nationality are offered all year round

Intensive Greek language course of two, three, four or more weeks including a minimum of 6 extra hours of cultural activities in and out of the classroom (greek dancing, cooking, greek folk music, etc.)

- Regular courses of ten weeks duration offered twice a year (October/January)

Des cours de langue grecque pour des adultes de toute nationalite sont proposes pendant tout l'annee

- Cours intensifs pendant deux, trois, quatre semaines ou plus comprenant en plus 6 heures au minimum d'activites culturelles dans et hors de la salle de classe (musique folklorique et danses grecque, cuisine traditionnelle cretoise e.t.c.

- Cours reguliers d'uran dix semaines sont proposes deux fois par an (Octobre/Janvier)

Neugriechischkurse für Erwachsene aller Nationalitäten werden das ganze Jahr über angeboten

- Intensivkurse für zwei, drei, vier oder mehr Wochen, die mindestens 6 Stunden kultureller Aktivitäten umfassen (griechisch Tanzen, griechisch oder kretisch Kochen, Besuche und Besichtigungen, Vorstellungen griechischer Volksmusik, u.a.)

- Standardkurse mit einer Dauer von zehn Wochen, die zweimal im Jahr angeboten werden (Oktober und Januar)

The Lighthouse in the old Port of Chania.

ANTIGONI

The genuine Greek Brand

WWW.ANTIGONI.COM Kavala Greece, +30 2510 317277 Zurich Switzerland, +41 44 820 11 00

BLUE PALACE
RESORT & SPA
CRETE

THE
LUXURY
COLLECTION

WILD BEAUTY, UNRIVALLED ISLAND STYLE

Enjoy the effortless cool of lazy summer days at the new Isola Beach Club.

A place where you can sense an older, truer, more timeless Greece.

This is the setting of Blue Palace, a setting of wild grandeur.

Recent Awards

Travel + Leisure World's Best
Awards 2016
The 5 Best Resort Hotels in Greece

Condé Nast Traveler
Reader's Choice Award 2013, 2014 & 2015

Condé Nast Traveler
Gold List 2013 & 2014

Trip Advisor 2013 & 2014
Certificate of Excellence

Spafinder Wellness 365
Awards 2014
Country Award: Favorite Wellness
Travel Property in Greece

BLUEPALACE.GR | T. +30 28410 65500

f a c e s

Fachschule für Kosmetik
academy of make-up

all in 1

Ausbildung / Weiterbildung

Kosmetikerin
Visagist/in Make-up
Permanent Make-up
Hairstyling
Masseur/in
Nail design

Start April/ August 2017

Professionelle Vorbereitung zur selbständigen
Ausübung des Berufes mit Diplomabschluss

George Triantafillidis

Spitalgasse 28, 3011 Bern

Tel +41 31 312 18 00

info@faces-kosmetikschule.ch

www.faces-kosmetikschule.ch

Το Pylaia Boutique Hotel & Spa πήρε το όνομά του από ένα παλιό προσωνύμιο του νησιού της Αστυπάλαιας «Πυλαία» λόγω της μορφολογίας του, δηλαδή τους πολλούς όρμους που έχει το νησί, γνωστές και ως Πύλες. Μόλις 200 μέτρα από την πανέμορφη γραφική Χώρα της Αστυπάλαιας & την κεντρική πλατεία όπου δεσπάζουν και διασώζονται οι 9 αλευρόμυλοι. Είναι κτισμένο σε μια πλαγιά και σε έκταση 2 στρεμμάτων, με πανοραμική θέα προς το Αιγαίο, και τους όρμους Αιχυλή, Άγιος Κωνσταντίνος, Πάππου και Τζανάκι. Σε απόσταση μόλις 300 μέτρων βρίσκεται μια από τις ομορφότερες και πιο οργανωμένες παραλίες του νησιού, το Λιβάδι. Είναι χτισμένο σύμφωνα με την παραδοσιακή Αστυπαλίτικη αρχιτεκτονική, ενώ το ύφος του είναι απόλυτα αφαιρετικό και μοντέρνο, με την κυριαρχία των ενιαίων χώρων και του λευκού στοιχείου. Η άνεση, η λειτουργικότητα, η διακριτικότητα και ο σεβασμός στο περιβάλλον αποτελούν κυρίαρχα στοιχεία της φιλοξενίας όλων των επισκεπτών. Το ξενοδοχείο απαρτίζεται από το κεντρικό κτίριο που φιλοξενεί τις βασικές ξενοδοχειακές εγκαταστάσεις (reception, τουριστικό κατάστημα, Plogi Bar Restaurant, γυμναστήριο) και 5 μικρότερα κτίρια δύο ορόφων όπου στεγάζονται συνολικά 26 πολυτελή δωμάτια και σουίτες.

